

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra slovanských jazyků a literatur

Oddělení českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Běžná mluva v obci Boršov nad Vltavou

Vypracovala: Iva Karvánková

Vedoucí práce: PhDr. Štěpán Balík, Ph.D.

České Budějovice 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích, 10. května 2021

.....

Iva Karvánková

Poděkování

V první řadě patří velké poděkování panu PhDr. Štěpánu Balíkovi, PhD, vedoucímu mé bakalářské práce, za odborné vedení, velmi cenné a užitečné rady, trpělivost a čas, který mi věnoval. Další mimořádné poděkování náleží také mé rodině, která mi byla oporou při psaní této práce. Poděkování samozřejmě patří také respondentům, kteří mi věnovali svůj volný čas a byli ochotní se mnou spolupracovat při pořizování nahrávek a vyplňování dotazníků. Bez nich by tato práce nemohla vzniknout.

Anotace

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, zda a jaké charakteristické nářeční rysy se objevují v běžné mluvě respondentů žijících v obci Boršov nad Vltavou. Za tímto účelem byly využity nahrávky respondentů a jejich následný rozbor nacházející se v praktické části práce. V této části najdeme také informace o současném stavu slovní zásoby obyvatel obce, k jehož zkoumání byl využit rozbor dotazníku předložený patnácti respondentům. V teoretické části bylo provedeno přiblížení lokace, historie a památek obce Boršov nad Vltavou nacházejících se v jižních Čechách. Dále také práce obsahuje stručnou charakteristiku jihozápadočeské nářeční podskupiny.

Annotation

The aim of this bachelor thesis was to determine and describe characteristic dialectal features in the everyday speech of respondents living in the village Boršov nad Vltavou. For this purpose, the recordings of respondents and their subsequent analysis, located in the practical part of the thesis, were used. In this part we can also find information about the current state of the vocabulary of the inhabitants of the village. The vocabulary questionnaire was completed by fifteen respondents and then analysed. In the theoretical part, the location, history and monuments of the village Boršov nad Vltavou located in southern Bohemia were presented. Furthermore, the thesis also contains a brief description of the Czech southwestern dialects.

Obsah

Seznam zkratk	6
Úvod.....	7
1 Teoretická část	9
1.1 Představení obce Boršov nad Vltavou	9
1.1.1 Z historie obce	9
1.1.2 Památky a kulturní akce.....	11
1.2 Lexikologie a lexikografie	12
1.3 Dialektologie	14
1.3.1 Dialektismy	15
1.4 Obecná čeština	16
1.5 Česká nářečí	16
1.5.1 Jihozápadočeská nářeční podskupina	19
1.6 Metodologie	21
2 Praktická část	24
2.1 Rozbory nahrávek nejmladší generace.....	24
2.1.1 Obecněčeské rysy	25
2.1.2 Jihozápadočeské specifické rysy	28
2.2 Rozbory nahrávek střední generace	29
2.2.1 Obecněčeské rysy	29
2.2.2 Jihozápadočeské specifické rysy	33
2.3 Rozbory nahrávek nejstarší generace.....	34
2.3.1 Obecněčeské rysy	34
2.3.2 Jihozápadočeské specifické rysy	38
2.4 Lexikální jevy z nahrávek	39
2.5 Lexikální jevy získané observační metodou	41
2.6 Lexikální dotazník.....	43
Závěr	56

Seznam použitých zdrojů.....	59
Přílohy.....	63

Seznam zkratek

apod.	a podobně
ČJA	Český jazykový atlas
gen.	genitiv
ins.	instrumentál
jč.	jihocheský
jzč.	jihozápadočeský
např.	například
nejml.	nejmladší (generace)
nejst.	nejstarší (generace)
NESČ	Nový encyklopedický slovník češtiny
pl.	plurál
PSJČ	Příruční slovník jazyka českého
sg.	singulár
SNČJ	Slovník nářečí českého jazyka
SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého
str.	strana
stř.	střední (generace)
střm.	středomoravský
sv.	severovýchodní
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvaný

Úvod

Jako téma bakalářské práce jsem si zvolila analýzu běžné mluvy obyvatel obce Boršov nad Vltavou, do které jsem se již v dětství nastěhovala a žiji zde dosud. Po nástupu na vysokou školu jsem poznala nové přátele z různých částí naší republiky a častokrát jsme při komunikaci narazili na slovo, které jsme neznali a museli jsme si ho objasnit. Z tohoto důvodu jsem chtěla prozkoumat běžnou mluvu ve své obci. Jelikož se mluva neustále vyvíjí a důsledkem toho může být stírání výjimečných nářečních rysů, rozhodla jsem se prozkoumat současný stav výskytu nářečních rysů v této oblasti, která se nachází poblíž doulebského úseku.

Do teoretické části bakalářské práce jsem zahrнула rovněž popis obce Boršov nad Vltavou. Zde jsem využila informace převážně z publikace *Od minulosti k přítomnosti obce Boršova nad Vltavou*. (Krejčů, 2004) Dále je v práci přítomná stručná charakteristika lingvistických disciplín lexikologie a dialektologie. Poté následuje popis obecné češtiny s jejími rysy a náhled na rozdělení nářečních skupin. Pozornost byla věnována především jihozápadočeské podskupině, kterou jsem se pokusila stručně, ale zároveň co nejdůležitěji charakterizovat. Teoretickou část zakončuje kapitola metodologie, která popisuje postup při sběru nářečního materiálu a následného zpracování.

Cílem práce je odpovědět na otázky, zda a v jaké míře se objevují nářeční jevy ve zkoumané oblasti a zda jsou typické pro jihozápadočeskou nářeční podskupinu, respektive pro oblast Budějovicka. Z tohoto důvodu se v praktické části nachází analýza rozhovorů, při které odhaluji možný výskyt jak obecněčeských jevů, tak specifické jihozápadočeské prvky. Dále se také při rozboru zaměřuji na lexikální zásobu. Pokud se v nahrávkách vyskytuje pro analýzu podnětné slovo, popisuji jeho význam a případně původ. K tomu je nápomocné rozsáhlé dialektologické dílo popisující stav nářečí v 60. a 70. letech v online podobě *Český jazykový atlas* (ČJA, 2018, [cit. 2021-03-10]), dále také *Slovník nespisovné češtiny*. (Hugo, 2006) Mluvčí, kteří se účastnili nahrávání rozhovoru na diktafon, byli rozděleni do tří generací – nejmladší, střední a nejstarší. Dále se praktická část zabývá dialektologickým dotazníkem, který má za cíl odhalit možnou přítomnost lexikálních jevů rozšířených především v jižních Čechách. Respondenti, kteří se zúčastnili nahrávání nebo dotazování, se buď narodili přímo v obci Boršov nad Vltavou, nebo zde žijí převážnou část svého života.

V přílohách bakalářské práce se nachází přepsané úryvky z nahrávek a prázdný dotazník týkající se nářeční lexikální složky.

1 Teoretická část

1.1 Představení obce Boršov nad Vltavou

V této kapitole charakterizuji obec Boršov nad Vltavou, ve které provádím svůj dialektologický a lexikální výzkum. Respondenti, kteří se účastní rozhovorů či dotazníků, se ve zkoumané obci narodili nebo zde žijí většinu svého života.

Obec Boršov nad Vltavou se prostírá zhruba 6,5 km jihovýchodně od krajského města Jihočeského kraje, Českých Budějovic, a zhruba 17,5 km severozápadně od Trhových Svin. Z hlediska dialektologického se nachází ve východní části jihozápadočeské podskupiny, poblíž úseku doudlebského. (Bogoczová, 2012, str. 63) Obcí Boršov protéká řeka Vltava. Na pravém břehu řeky leží obec Poříčí, dnes už tato část spadá pod obec Boršov. Její název vypovídá o lokaci podél břehu řeky. Momentálně obec zahrnuje kromě Poříčí ještě také další dvě části – obec Jamné a Záhorčice. (Obec Boršov, 2021, [cit. 2021-01-11])

V obci o celkové rozloze 996 ha podle katastrální výměry bylo zaznamenáno k 1. lednu roku 2021 2007 obyvatel, z nichž 392 jsou obyvatelé do 15 let a věkově nad 15 let je v obci zaznamenáno 1615 obyvatel. Pro srovnání, k 1. lednu 2012 byl počet obyvatel 1718, jejichž průměrný věk činil 36,16 let. Současným starostou obce je Jan Zeman. (Místopisný průvodce, 2021, [cit. 2021-03-13])

1.1.1 Z historie obce

Jak jsem již uvedla, v této podkapitole čerpám převážně z publikace *Od minulosti k přítomnosti obce Boršova nad Vltavou*. (Krejčů, 2004)

Dataci založení Boršova je nelehké určit, jelikož nejsou k dispozici potřebné písemné doklady. První důkaz o existenci obce pochází díky první písemné dokumentaci z roku 1261. Zakladatelem obce byl pravděpodobně pan Boreš, podle nějž je také odvozen název obce. Boršov patří mezi nejstarší osady zdejšího kraje a starší obce se nachází už pouze na Doudlebsku. (Krejčů, 2004, str. 9)

„Prvá spolehlivá zpráva o existenci Boršova je z roku 1261, kdy v listině k převádění kostela ve Veselí Vyšebrodském klášteře, byl jako svědek uveden

pan Albert z Boršova.“ (Krejčů, 2004, str. 9) Pan Albert z Boršova zanedlouho věnoval obec klášteru ve Vyšším Brodě. (Krejčů, 2004, str. 12)

Nedaleko od obce se prolíná hranice starých, dříve než Boršov osídlených, Doudleb, což může podle Krejčů (2004, str. 11) poukazovat na fakt, že i Poříčí bylo velmi brzy osídleno. Avšak o Poříčí existují první zprávy až o přibližně 100 let později než o Boršovu, když se pan Bušek z Poříčí stal prvním držitelem v roce 1376–1417. Spojitost s Doudleby se objevuje hlavně ve chvíli, kdy první držitel předává oblast Poříčí v roce 1417 své dceři Barboře a jejímu manželovi Petru Svatomírovi z Doudleb. (Krejčů, 2004, str. 11)

Původní obyvatelstvo bylo české národnosti. Německá kolonizace přišla až v první polovině 16. stol., ale obce se to příliš netýkalo a německých obyvatel bylo pouze málo. Krejčů (2004, str. 12) uvádí jako příklad rok 1862, kdy v obci bylo pouze 5 německých občanů.

I přesto, že zde od roku 1351 platilo tzv. právo mílové, které mělo zajistit, že v dosahu zhruba 11 kilometrů od města nebudou žádné krčmy a řemesla, se zde řemesla výjimečně vyvíjela. V Poříčí byl velký pivovar od roku 1594 až do roku 1895, kdy byl kvůli velké konkurenci uzavřen. Za zmínku určitě stojí existence cihelny a pily, vzrůst tkalcovství, obuvnictví a pekařství. Známý byl i zájezdní hostinec Cukrmandl v části Poříčí. Tento objekt byl moudře umístěn při staré obchodní cestě, zvané solní stezka. (Krejčů, 2004, str. 16–17)

Důležité období pro místní obyvatele byl vznik firmy bratří Zátků v roce 1884, která poskytla možnost zaměstnání. Známé těstoviny se staly velice rychle oblíbenými i v cizině. Provoz továrny pozastavila až 1. světová válka, po které se ale výroba opět kvalitně rozběhla. Období 2. světové války přineslo znárodnění těstárny a převezení majitelů do koncentračního tábora. Rodina Zátků získala zpět svou společnost až po roce 1989. (Krejčů, 2004, str. 21)

Nyní se obec Boršov nad Vltavou rozprostírá na obou březích řeky Vltavy, ale dříve tomu tak nebylo. Na pravém břehu se nacházela samostatná obec Poříčí, ke které náležela až do roku 1930 obec Včelná, kdy se osamostatnila. Obec Poříčí, na pravém břehu řeky Vltavy, a obec Boršov, na levém břehu řeky Vltavy, se spojily v minulém století hned dvakrát. Poprvé ke spojení obcí došlo v roce 1943, za 2. světové války. V tomto období obec nesla název pouze Boršov a starostou byl František Hála. V roce 1945 konec války

přinesl opětovné rozdělení obcí, které netrvalo dlouho. O pět let později, v roce 1950, došlo ke spojení obcí již pod oficiálním názvem Boršov nad Vltavou a trvá do přítomnosti. (Krejčů, 2004, str. 12–13)

1.1.2 Památky a kulturní akce

Kostel sv. Jakuba Většího

Farní kostel je jedna z hlavních a nejstarších památek obce. Po jméně apoštola Ježíše Krista, Jakubem Větším, je pojmenováno velké množství kostelů po celém Česku. Původní kostel pocházející ze 13. století byl dřevěný. Později, na konci 15. století, byl z důvodu viditelného poškození přestavěn. Celkový vnější vzhled i vnitřní malby pocházejí ze slohu raně gotického, zařízení pak převážně ze stylu barokního. V této době byl kostel obohacen i velkým vzácným zvonem, který je považovaný za dominantu a patří k nejstarším zvonařským dílům v Čechách. Vnitřní prostor kostela je ozvláštněn dochovanými gotickými malbami. (Krejčů, 2004, str. 44)

„Tragicky se do dějin obce zapsala událost, k níž došlo za třicetileté války, kdy o Božím těle 18. června 1620 vtrhli do kostela uherští vojáci, pobili přítomné věřící i s farářem a kostel vyrabovali.“ (Jihočeský venkov, z.s., 2021, [cit. 2021-03-13])

Zámek Poříčí

První zmínky o původní tvrzi pocházejí ze druhé poloviny 16. století, kdy byla prodána Blažejem z Píbru Janu Kolikrejtarovi z Kolikrejtů. V 17. století byla tvrz přestavěna budějovickými dominikány na zámek. Zámek se ale bohužel od druhé poloviny 20. století stal nepoužívaným a chátral. Zachránění přišlo až s novými majiteli, kteří zde za poslední roky zrekonstruovali byty a vybudovali komunitní centrum. (Hrady.cz, 1995–2021, [cit. 2021-03-13])

Fritschova stezka

Boršov nad Vltavou je známý také díky Fritschově stezce, která začíná v Boršově. Dále vede pod Jamným, což je jedna ze 4 částí spadajících společně s Poříčím a Záhorčicemi pod obec Boršov nad Vltavou. (Obec Boršov, 2021, [cit. 2021-01-11])

Další úsek stezky vede ke známé zřícenině hradu Dívčí Kámen a poté končí ve Zlaté Koruně. Celá stezka má přibližně 18 kilometrů. Tato stezka je cílem pro milovníky přírody a nadšence pro pěší turistiku.

„Je pojmenována na počest Ing. Emanuela Fritsche (1874–1956), vrchního technického rady Československých státních drah, tehdejšího předsedy KČST Šumava a KČST České Budějovice, který se o její vybudování zasloužil.“ (Jižní Čechy, 2021, [cit. 2021-20-03])

Pomník kpt. Raymonda F. Reutera

Na okraji lesa v obci se nachází také pomník amerického pilota, který zde 17. dubna v roce 1945 tragicky zahynul. Při pronásledování německého letounu, byl zasažen palbou z letiště v Plané a později byl nalezen v troskách svého stíhacího letounu. (Jihočeský venkov, z.s., 2021, [cit. 2021-03-13])

Boršovský hrádek

Nedaleko pomníku sestřeleného amerického pilota se také nachází příkopy a valy po dříve existujícím hrádku, který byl s největší pravděpodobností dřevěný. K tomuto místu se váže pověst o loupeživém rytíři, který zde ukryl velký poklad, jenž je střežen třemi přízraky, myslivcem a černým psem. (Hrady.cz, 1995–2021, [cit. 2021-03-13])

Boršovské slavnosti a trhy

Co se týče kultury, je Boršov nad Vltavou známý velkou společenskou událostí, která je plná živé hudby, dobrého jídla a pití. Boršovské slavnosti, které se konají v létě u řeky v Kempu Poslední štace, mají vždy velmi hojný počet návštěvníků, kteří se sem každoročně sjíždí jak z okolí obce, tak i ze vzdálenějších měst.

Velmi poutavou společenskou akcí je také Boršovský trh, jenž se koná několikrát do roka již od roku 2016. Na těchto farmářských trzích nechybí živá hudba a rozsáhlý výběr domácích produktů. Lidé se sem sjíždí, aby si pochutnali na masných výrobcích, domácím pečivu, marmeládách a cukrovinkách. Kromě toho, zde mohou zakoupit i dekorace či oděvy.

1.2 Lexikologie a lexikografie

Lexikologie je definovaná jako samostatná lingvistická disciplína, která se zabývá lexikální složkou jazyka. Podle Pokorného (1991, str. 1) studuje lexikálně sémantický subsystém jazyka, který vytváří propojení jazyka a myšlení. Dělí se na synchronní a historickou. Do historické lexikologie se zahrnuje jazykovědná disciplína etymologie a součástí synchronní lexikologie je sémaziologie (sémantika) a onomaziologie.

(NESČ, 2012–2020, [cit. 2021-03-30]) Uplatňují se zde ale také přístupy z jiných disciplín, jako jsou např. onomastika, frazeologie, terminologie a lexikografie. (Hubáček, 2010, str. 69)

Základní jednotkou je slovo, které je nositelem věcného významu. Pro lexikologii znamená slovo lexikálně sémantickou jednotku, jednotku slovní zásoby, zvanou lexém. (Pokorný, 1991, str. 3) Disciplína přihlíží na význam slov dvojím způsobem, jak již bylo zmíněno, sémaziologickým a onomaziologickým. „Sémaziologický postup vychází od formy slova a zjišťuje její význam, postupuje tedy od znaku k označované věci, kdežto onomaziologický postup vychází od věci a zjišťuje, jak se v určitém jazyce vyjadřuje, tedy od označované věci k jejímu znaku.“ (Pokorný, 1991, str. 1)

Slovní zásoba je tvořena jádrem a proměnlivou oblastí. Do jádra můžeme zařadit celkem malé množství slov, která jsou používána opětovaně a mají dlouhou existenci, kdežto proměnlivá oblast obsahuje slova vyvíjející se, některá postupně zanikají a obměňují se. Publikace *Čeština pro učitele* (Hubáček, 2010) uvádí pro představu rozsah slovní zásoby, který činí 250 tisíc slov podle hesel v *Příručním slovníku jazyka českého* z let 1935–1957. Současný rozsah musí být samozřejmě větší, jelikož dochází k pojmenování nových věcí kolem nás a k neustálému přejímání slov z cizích jazyků. (Hubáček, 2010, str. 70–71) *Nový encyklopedický slovník češtiny* (NESČ, 2012–2020, [cit. 2021-03-30]) poskytuje také jiný druh dělení lexika na aktivní slovní zásobu, kterou jedinec aktivně užívá a rozumí jí, a pasivní slovní zásobu, kterou jedinec zná, ale používá ji zřídka. Lexikum lze také klasifikovat podle neutrálnosti a příznakovosti.

Filipec (1985, str. 13) uvádí, že nauka o lexikální zásobě se člení na dva segmenty, lexikologii a lexikografii. Lexikografie se zabývá vytvářením slovníků a bývá považována za aplikovaný úsek lexikologie. (NESČ, 2012–2020, [cit. 2021-03-30]) Lexikografie zkoumá slovní zásobu, stejně jako lexikologie, ale v podstatně širším pojetí. Musí se věnovat také např. pravopisu a výslovnosti slov. Mezi základní typy můžeme uvést slovníky jednojazyčné výkladové, dvojjazyčné a ideografické (onomaziologické). (Filipec a Čermák, 1985, str. 14)

1.3 Dialektologie

„Dialektologie je odvětví jazykovědy, které se zabývá zkoumáním teritoriálních dialektů a rozdílů v ní na území jednotlivých národních jazyků nebo i jazykových skupin.“ (Bělič, 1972, str. 5)

Tato lingvistická disciplína má úzce spjatý vztah s dalšími jazykovědnými disciplínami, jako jsou například lexikologie, morfologie, fonetika a fonologie. (NESČ, 2012–2020, [cit. 2021-01-14])

Česká dialektologie se jako samostatný jazykovědný obor začala vyvíjet až v polovině 19. století, v době národního obrození, v souvislosti s narůstajícím zájmem o studium lidového jazyka. (NESČ, 2012–2020, [cit. 2021-01-14]) Dialektologové po dlouhou dobu nářeční materiál pouze shromažďovali, až na konci 19. století se zabývali samotnou analýzou materiálů. (Cuřín, 1964, str. 158) V první etapě, kdy byl jazykový materiál shromažďován, dochází k využívání historickosrovnávací metody. Jevy jsou popisovány pouze izolovaně, bez vnímání vývoje jazyka a mimojazykových faktorů. Komplexnější pohled na rozrůznění dialektů přichází s druhou etapou. V této době už je využívána jazykovězeměpisná metoda. Nářečí je chápáno jako vnitřně strukturovaný soubor, na který působí základní vývojové tendence a další mimojazykové faktory, mezi které řadíme např. činitele zeměpisné, sociální a generační rozdíly. (NESČ, 2012–2020, [cit. 2021-01-14])

Nářečí je podle Cuřína (1964, str. 157) vysvětleno jako soubor jazykových prostředků, který je geograficky vymežitelný a slouží ke každodenní běžné komunikaci. Pojem jazyk je ve srovnání s nářečím nástroj určený ke komunikaci všem příslušníkům určitého společenství a je vhodný pro všechny oblasti lidské činnosti, zatímco nářečí je využíváno pouze částí společnosti a jen v oblasti běžného dorozumívání. (Cuřín, 1964, str. 159) Dialekty jsou tedy územní varianty běžné mluvy, které bývají někdy označovány jako zeměpisné (teritoriální, geografické) nebo místní (lokální). (Bělič, 1972, str. 9)

Jednotlivé rysy určitého nářečí nemají zpravidla stejný zeměpisný rozsah, ale hranice výskytu jevů se různě kříží, takže se mezi nářečemi se vyskytují plynulé přechodné pásy. Jako příklad přechodného pásu uvádí Holub (1993, str. 7) v publikaci *Úvod do české dialektologie* nářečí jihovýchodní (českomoravské), které představuje postupný přechod mezi nářečemi českými v užším smyslu a nářečemi hanáckými. Jako

jádro dialektu bývá označována oblast, ve které se nacházejí všechny rysy daného nářečí. (Holub a Janečková, 1993, str. 7)

I přesto, že dialekty společně s obecnou češtinou jsou řazeny k nespisovné češtině, má nářečí a spisovná čeština velmi blízký vztah. Spisovná čeština se utvářela již ve 12. století z nářečního základu, konkrétně ze středočeského nářečí. (Cuřín, 1964, str. 160) Cuřín (1964, str. 161) uvádí, že nářečí řadíme mezi jevy historické, jelikož se vyvíjí za určitých historických podmínek společně s vývojem společnosti.

1.3.1 Dialektismy

Dialektismus bývá definován jako „jazykový prvek patřící do systému určitého teritoriálního dialektu užívaný především v komunikaci mluvené“. (NESČ, 2012–2020, [cit. 2021-04-12]) Vyskytují se zejména v mluvené komunikaci a ve všech jazykových rovinách tzn. hláskové (např. východomoravský výraz *múka* X spisovně *mouka*), slovtvorné (např. středomoravský výraz *slepoň* X spisovně *slepec*), morfologické (např. na jižní Moravě *se starostem* X spisovně *se starostou*), syntaktické (např. ve Slezsku *idu do pekařa* X spisovně *jdu k pekařovi*) a lexikální, ve které jsou nejpočetnější. (NESČ, 2012–2020, [cit. 2021-04-12])

Mezi specifické lexikální dialektismy patří etnografismy, které nemají spisovnou variantu. Pojmenovávají předměty či jevy vyskytující se pouze v určitém regionu (např. názvy částí kroje: *kordule*). Další skupinou jsou vlastní lexikální dialektismy, které mají ve spisovném jazyce formálně odlišný významový ekvivalent (např. *cikánit* ve významu *lhát*). Nářeční slova, která jsou formálně shodná se slovy spisovného jazyka, ale liší se významem, spadají do skupiny sémantických dialektismů. K těmto lze zařadit např. výraz *peřina*, který na jižní Moravě označuje *polštář*. (NESČ, 2012–2020, [cit. 2021-04-12]; srov. SNČJ, 2016–, [cit. 2021-04-12])

Jako regionalismy bývají označovány oblastní výrazy, které jsou rozšířené přes hranice lokálních dialektů nebo interdialektů. Regionalismy typické pro většinu území Čech jsou nazývány čechismy, na Moravě moravismy. Lexikální čechismy se často shodují se spisovným jazykem a ostatní spadají do obecné češtiny. (NESČ, 2012–2020, [cit. 2021-04-12])

1.4 Obecná čeština

Obecná čeština spadá do nespisovných útvarů češtiny. V oblasti jazykovědy je definována jako nadnářečí či interdialekt, který je sestaven z prvků, které jsou společné všem nářečním skupinám. Obecná čeština tedy zahrnuje jevy společné pro všechny české nářeční podskupiny. K těmto společným rysům uvádí Bogoczová (2012, str. 65) například všeobecně známé krácení samohlásek (*a, e, i, o, u*), nahrazení dlouhé samohlásky *ú* za diftong *ou* (*s hodnou tetou*), či samohláska *i/y* změněna na diftong *ej* (*mlejn, strejda*). Jsou to tedy jevy, které se vyskytují na podstatné části Čech a pronikají i do některých částí Moravy. Dále existuje také obecná střední moravština, obecná východní moravština, obecná slezština apod. (Holub, 1996, str. 9) V porovnání s ostatními nadnářečími je obecná čeština velmi rozšířená. (Bogoczová, 2012, str. 21–22)

Nadnářeční formy českého jazyka se utvářejí postupným stíráním nářečních znaků, míšením nářečí, kdy se zachovávají pouze nejjzákladnější rysy dané nářeční skupiny. Stírání nářečních znaků je podle Holuba (1996, str. 9) důsledek vlivu hospodářských, politických a kulturních center a pohybu obyvatelstva. Stírají se především výlučné znaky menších nářečních oblastí, ale rysy jednotné pro větší oblasti jsou celkem trvalé. (Holub, 1996, str. 9)

1.5 Česká nářečí

Pokud se jedná o Českou republiku, rozprostírají se zde čtyři velké nářeční skupiny, které Bogoczová (2012, str. 62) ve své publikaci rozděluje na českou nářeční skupinu v užším smyslu, středomoravskou nářeční skupinu, východomoravskou nářeční skupinu a slezskou nářeční skupinu. Skupiny se pak dále rozčleňují do menších podskupin a pak případně do nářečních úseků, které mají individuální, ale i společné základní znaky.

Pro lepší přehlednost je zde přiloženo hlavní rozčlenění nářečních skupin a jejich podskupin na území České republiky.

Česká nářečí v užším smyslu

- a) Středočeská podskupina
- b) Jihozápadočeská podskupina
- c) Severovýchodočeská podskupina
- d) Jihovýchodočeská (českomoravská) podskupina

Středomoravská nářečí

- a) Centrální (vlastní hanácká) podskupina
- b) Jižní podskupina
- c) Východní podskupina
- d) Západní podskupina

Východomoravská nářečí

- a) Severní/Valašská podskupina
- b) Jižní/Slovácká podskupina
- c) Západní úseky: hranický, kelečský, dolský
- d) Jihovýchodní úsek kopaničářský

Slezská nářečí

- a) Slezskomoravská nářečí
 - Východní podskupina (nářečí ostravská)
 - Západní podskupina (nářečí opavská)
 - Jižní podskupina (nářečí frenštátská)
- b) Slezskopolská nářečí (na Těšínsku) (Bogoczová, 2012, str. 61–102)

V této práci se budu dále zabývat pouze českou nářeční skupinou v užším smyslu, zejména její jihozápadočeskou podskupinou. Česká nářeční skupina je tedy jednou ze čtyř skupin a rozprostírá se téměř po celém území Čech a v jihozápadním cípu Moravy. (NESČ, 2012–2020, [cit. 2020-12-21]) Nářečí česká v užším smyslu se dále dělí na nářeční středočeské, jihozápadočeské, severovýchodněčeské a jihovýchodněčeské (českomoravské). (Bogoczová, 2012, str. 63) Cuřín (1964, str. 175) uvádí, že hranice vyznačující výskyt diferenčních znaků, které oddělují jednotlivé nářeční podskupiny, nejsou příliš ostré, jsou to spíše plynulé přechody. Tyto linie na mapě ohraničující oblast, ve které se vyskytuje určitý jazykový jev od oblasti s jiným jevem, se nazývají v dialektologii izoglosy. (NESČ, 2012–2020, [cit. 2021-03-01])

Každé nářečí disponuje rysy, které jsou společné pro nářečí vyššího řádu, ke kterému dané nářečí řadíme, ale také rysy, které jsou specifické pro konkrétní nářečí. Znaky máme tedy obecné a specifické. (Cuřín, 1964, str. 157)

Pro přehlednost níže vypisuji rysy obecné, společné pro českou nářeční skupinu v užším smyslu. Vycházím z publikací *Úvod do české dialektologie*

od Holuba a Janečkové (str. 54), *Textová opora* od Bogoczové (str. 65) a *Vývoj českého jazyka a dialektologie* od Cuřína (str. 176).

Hláskoslovné znaky

- pět krátkých samohlásek (*a e i o u*)
- splynutí *y* a *i* do jediného *i*
- *i* často zkracováno na *i*
- diftongizace *y/i* > *ej* (*vozik* > *vozejk*, *dobrý* > *dobrej*)
- diftongizace *ú* > *ou* (*louka*, *mouka*)
- změna *aj* > *ej* (*vejce*, *dej*)
- změna *á* > *ie* > *i* (*číška*)
- přehláska *u/ú* > *i/i* (*cizí*, *jih*)
- diftongizace a monoftongizace *ó* > *ou* > *ú* (*kuň*, *vúz*)
- monoftongizace *ie* > *i* (*víra*, *písek*)
- úžení *é* > *i* (*říct*, *písek*, *mlíko*)
- skupina souhlásek *sč* > *šť* (*šťerk*, *zašťekat*)
- skupina *mň* před *e* (*ě*) (*pro mňe za mňe*, *vímňena*)
- progresivní asimilace znělosti *sch* (*na schledanou*, *schodit*)
- jediné střední *l* (*lavice*, *lípa*)
- protetické *v* (*vokno*, *von*, *voheň*)
- změna sykavek *s*, *z*, *š*, *ž* na *c*, *dz*, *č*, *dž* zejména po *n* a *ň* (*žencká*, *menčí*, *jendže*)

Tvaroslovné znaky

- nominativ plurálu adjektiv jediná koncovka *-í* pro všechny rody (*heskí hoši*, *heskí ženská*, *pjekní kořata*)
- instrumentál plurálu koncovka *-ma* (*s chlapcema*, *s kravama*, *s mejma známejma*)
- v 3. osobě plurálu koncovka *-aj*, *-ej* (*voňi dávaj*, *d'elaj*, *nosej*)
- přičestí minulé bez *-l* po souhlásce (*von to přines*, *utek*)
- koncovka *-jc* u komparativu adverbí (*časťejc*)
- vynechání pomocného tvaru minulého slovesa *být* (*já to vjed'ela*)
- konstrukce s trpným participiem *eno* > *ino* (*mám uklizino*, *napečino*)

1.5.1 Jihozápadočeská nářeční podskupina

V této práci se zaměřuji především na jihozápadočeskou podskupinu. Jak již bylo zmíněno, na stejné úrovni při rozdělování české nářeční skupiny můžeme objevit také středočeskou podskupinu (zahrnující zejména Prahu a okolí), severovýchodněčeskou podskupinu (nejsevernější úsek z české nářeční skupiny) a jihovýchodočeskou nářeční podskupinu (nejmenší ze čtyř podskupin).

Jihozápadočeská nářečí sousedí na severu se středočeskými nářečímí a na východě zasahuje až do jihozápadního cípu Moravy za Třešť, Telč a Dačice. (NESČ, 2012–2020, [cit. 2020-12-21]) Bělič (1981 str. 13) toto území rozčleňuje na západní a východní oblast, tedy na nářečí západočeské a jihočeské. Vnitřní členění podskupiny uvádí podobně také Lamprecht (1976 str. 41), který odlišuje dva okruhy – západočeský a jihočeský okruh se svými okrajovými úseky. Bogoczová (2012, str. 63–64) charakterizuje západní oblast jako rozsahem menší, zahrnující města Rokycany, Plzeň a Klatovy. Patří sem úsek manětínský, stříbrský a domažlický (chodský). Ve východní části se nacházejí města Příbram, Sušice, České Budějovice, Třeboň, Písek, Tábor a další. V této oblasti jsou vymezené oblasti s odlišnými nářečními jevy-úsek prachatický, douhlebský, třešťsko-dačický (moravský) a jemnický. (Bogoczová, 2012, str. 63–64)

Vybrané hlavní znaky společné jihozápadočeské podskupině jako celku jsou tyto:

Hláskoslovné znaky

- u starší generace možný výskyt depalatalizovaného *a* místo *e* (*fčela* > *fčala*, *jehla* > *jahla*)
- neproběhla diftongizace *y/i* > *ej* po sykavkách *cítit*, *vozik*, *síto* místo středočeského *cejtit*, *vozejk*, *sejto*
- zachování rozdílu mezi tvary gen. a dat., lok. singuláru feminina tvrdého sklonění přídavných a rodových zájmen např. *s tí druhí strani* – *k tej druhej straňe* / *na tej druhej straňe*
- místo spisovného *rozžehnout*, *půjčovat* výskyt dvojhhlásky *ou* ve slovech *roužnout*, *poučet*
- redukováná výslovnost samohlásek *i/y* např. *mlnář*, ve slovesných příčestích např. *bəl*, *nosəl*
- různost v délkách u dvojslabičných slov např. obecné *slina* > *slína*, *pluh* > *plouh*
- krátkost ve slovesných tvarech *píct* > *pect*, *níst* > *nest*

- již zřídka používaná změna je výslovnost souhláskové skupiny *št' > chč* (*šťestí > chčestí*)
- zjednodušení v souhláskové skupině *stř-* např. *střílet > třílet, střep > třep*
- souhlásková skupina *kd-* u zájmen a příslovčí vyslovovaná jako *hd-* (*kdo, někdo, kde > obecná výslovnost gdo, něgdo > hdo, něhdo*)

Tvaroslovné znaky

- nesklonný ustrnulý tvar přídavných jmen přivlastňovacích *sestrino, sousedovo, kovářovo*
- forma rodinného jména *Vlasákojc, Burešojc*, podoba místních jmen *Horažďojce*
- ve tvarech slovesných 3. osoby plurálu dochází u sloves 3. a 4. třídy k vyrovnávání kmenotvorné přípony (oni) *umí, sází, trpí, prosí* – upřednostnění kratších tvarů, nevyskytuje se zde obecněčeská koncovka *ej/aj*

(Bělič, 1981, str. 13–15; srov. Lamprecht a Michálková, 1976, str. 40–41)

Existují také změny, které se vyskytují převážně jen v západočeské části jihozápadočeských nářečí. Mezi ně patří např. vkládání *j* před měkké zubnice *t', d'* (*chujť, tejď*), podstatná jména životná mužského rodu mají často v 1. pádu množného čísla koncovku *-í* (*chlapi*), v dativu plurálu mají substantiva všech rodů koncovku *-om* (*pánom, kuřatom*) a krácení samohlásky *á > a* u sloves v 1. osobě singuláru (*dam, mam*). Pro jižní a východnější úseky jihozápadočeské nářeční podskupiny platí změny např. disimilací sykavek (*bezzubej > bejzubej*) a depalatalizací koncových souhlásek u sloves v rozkazovacím způsobu *s, z > š, ž* (*prosit > proš*). (ČJA, 2011, [cit. 2021-02-02]; srov. Bělič, 1972, str. 225)

Západní část zahrnuje tzv. úsek chodský (domažlický), který se vyznačuje především změnou *d > r*, když se souhláska *d* vyskytuje mezi samohláskami např. *teda > tera, d'edek > d'erek*. Další změnou je vkládání náslovného protetického *h-* na začátek slova např. *hučitel* a zjednodušená výslovnost bez souhlásky *v* (*svjet > sjet*). (Bogoczová, 2012, str. 66; srov. Bělič, 1972, str. 227)

Do východní části jihozápadočeské nářeční podskupiny Bogoczová (2012, str. 63–64) zahrnuje úsek prachatický, třeštsko-dačický, jemnický a doudlebský. V úseku prachatickém obyvatelé zakončují infinitiv souhláskou *-t'*, dříve na *-ti* (*chtít', dáti*).

V úseku doudebském můžeme narazit na větší výskyt nářečních jevů. Mezi dva nejdůležitější znaky patří, stejně jako ve spisovné češtině, nevkládání protetického *v* před samohlásky (*otevřít okno*) a změkčování slabik *bi, pi, mi, vi > bji, pji, mji, vji* (*ppjivo, bjič*). (Šimánek, 2019, str. 14–15) Kromě znaků společných pro širší oblast se zde vyskytuje progresivní asimilace znělosti např. *tfúj, tfaroh*, podstatná jména vzoru *růže* se skloňují podle vzoru *kost* např. *do práci*. Dále se zde může vyskytovat užší výslovnost *louka > lúka* a *dlouhej > dlouhij*. Sloveso *být* v pomocném tvaru může mít v 1. os. sg. podobu *som, sim*. (Bělič, 1972, str. 227–228; srov. Bogoczová, 2012, str. 67)

1.6 Metodologie

Ke každému dialektologickému výzkumu patří také metoda, jakou jsme nářeční jevy či specifické lexikální výrazy nacházeli. Tuto kapitulu rozebírá velice pečlivě Irena Bogoczová ve své publikaci *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie* (Bogoczová, 2012) a z níž čerpám hlavní informace o průběhu dialektologického výzkumu.

Dialektologický výzkum by měl podle Bogoczové (2012, str. 130) mít 2 hlavní vlastnosti – být právoplatný (validní) a spolehlivý (reliabilní), stejně jako každý jiný sociologický výzkum. Řešitel také pouze navazuje už na předem rozpracovaný obor, nikoli nevytváří nový obor, v sociologii se toto východisko nazývá vědecké paradigma. (Bogoczová, 2012, str. 132) Pouze dvě metody mohou být uplatněny v oblasti dialektologie: metoda sběru nářečního materiálu a metoda zpracování a následná prezentace. (Bogoczová, 2012, str. 131)

„Aby výsledky byly směrodatné, musíme sebrat materiál v dostatečném množství a v odpovídající kvalitě. Případné opakování výzkumu za stejných podmínek by mělo přinést tytéž výsledky.“ (Bogoczová, 2012, str. 130–131)

Nejen v případě realizace časově náročnějšího výzkumu, ale i při výzkumu vhodného do této práce, je potřeba držet se několika po sobě jdoucích etap. Bogoczová (2012, str. 132) uvádí, že mezi tři hlavní etapy patří fáze přípravná, fáze poznávací a fáze analytická.

Fáze přípravná

Jak už pojmenování fáze napovídá, jedná se o přípravu na samotný výzkum. Výzkumník si musí předem promyslet, jakým výzkumným problémem se bude zabývat. Dále si stanoví svou představu neboli pracovní hypotézu a určí, jaký výzkumný nástroj je vhodné použít. (Bogoczová, 2012, str. 132)

Jestliže má být výzkum co nejpřínosnější, měl by řešitel zaměřit svoji pozornost pouze na omezenou skupinu respondentů, ve které budou např. zástupci z každé generace, muži i ženy a osoby s odlišným dosaženým vzděláním. (Bogoczová, 2012, str. 132)

Bogoczová (2012, str. 133) také uvádí, že tzv. výzkum „nanečisto“, též pilotáž či předvýzkum, je velice důležitá fáze, která by se neměla opomíjet, jelikož ukáže případné nedokonalosti zvoleného nástroje např. dotazníku. V tuto chvíli je možné nedostatky odstranit. Pokud se výzkumný nástroj ukáže jako kvalitní, je možno přejít do další etapy – fáze realizační.

Fáze realizační

Tato fáze již označuje vlastní zkoumání v terénu, jejíž cílem je shromáždit dostatečné množství kvalitního materiálu.

Do fáze realizační Bogoczová (2012, str. 133–139) zahrnuje možnost výzkumníka využít nahrávání na diktafon, či pořízení videozáznamu, metodu dotazování, studium dokumentů, experiment nebo metodu přímého pozorování.

Zvukový záznam mluvené řeči je vhodný především pro výzkum hláskoslovných a syntaktických jevů. (NESČ, 2012–2020, [cit. 2021-04-15]) Při nahrávání Bogoczová (2012, str. 134) označuje za nevhodné např. pokládat zjišťovací otázky, u kterých je možné využít odpovědi ano/ne, či nepřipravit si dotazy a témata předem a pouze improvizovat. Za nevhodné se také považuje uvádět jméno, adresu nebo jiné citlivé informace o dotazované osobě.

Explorátor by si měl nejdříve připravit témata, případně konkrétní otázky, které bude informátorovi pokládat. Na kvalitě nahrávky se také podílí prostředí, ve kterém se rozhovor uskutečňuje. Ideální je klidné, mluvčímu známé prostředí, ve kterém se bude cítit dobře. Vědomé nahrávání může způsobit spoustu komplikací, např. respondent/respondentka se nemusí cítit komfortně, může pocítit nervozitu, která se odrazí v jeho/její mluvě, může způsobit koktavost či snahu o nepřirozenou

spisovnou mluvu. Pro odstranění těchto překážek je jedním z řešení uskutečnit nahrávání tajně, kdy je nutné po dokončení nahrávání, stejně jako při vědomém nahrávání, vyžádat souhlas k použití nahrávky. S požádáním souhlasu je také přínosné požádat o některé z osobních údajů – např. věk, pohlaví, místo narození a případné přestěhování, odkud pocházeli jeho/její rodiče a dosažené vzdělání. (Bogoczová, 2012, str. 134–135)

Další používanou metodou je aplikování dotazníku. Tato metoda je vhodná pro všechny typy jazykovězeměpisného bádání. Velice důležitá je bezprostřední spolupráce mezi explorátorem a informátorem, při které by měl explorátor písemně zaznamenávat odpovědi informátora. Otázky by měly být pokládány vhodným způsobem a vhodně seřazené, aby neodhalily záměr tazatele. (Bogoczová, 2012, str. 136–137; srov. NESČ, 2012–2020, [cit. 2021-04-15])

Fáze analytická

V této fázi dochází k samotné analýze získaných materiálů. Zaznamenané zvukové nahrávky jsou v této fázi převáděny za pomoci fonetické transkripce do grafické podoby. Při přepisu platí několik hlavních zásad, např. slova jsou zapisována ve své skutečné podobě, nikoli podle pravidel pravopisu, věty se nestylizují a výpovědi se neupravují do smysluplnějších celků. (Bogoczová, 2012, str. 147)

2 Praktická část

Praktická část zahrnuje dva výzkumné úseky. První úsek obsahuje analýzy rozhovorů s obyvateli zkoumané obce napříč třemi generacemi. Každá generace obsahuje několik respondentů, kteří poskytli souhlas k nahrávání jejich běžné mluvy. Rozhovory jsem se pokusila směřovat k tématům svátků či tradic. Důležité části rozhovorů, které obsahují obecněčeské jevy, jihozápadočeské jevy a specifickou lexikální zásobu, jsou přepsány v přílohách za použití české fonetické transkripce. Za účelem srozumitelného přepisu jsem se inspirovala publikací *České nářeční texty* (Lamprecht a Michálková, 1976), ve které autoři v textech využívají interpunkci a znaky běžné abecedy. Dále slabiky *di, ti, ni/dě, tě, ně* zapisují jako *d'i, t'i, ňi/d'e, t'e, ňe*, písmeno *y* jako *i* a *ě* např. ve slově *člověk* přepisují jako *človjek*. V přepisu nahrávek dochází k vynechání určitých míst, v nichž se mluva respondentů opakovala, či neobsahovala zkoumané jevy. Do přepisu jsou zařazeny tedy pasáže, které jsou nejvhodnější k lexikálnímu a dialektologickému rozboru. Navzdory vynechání určitých pasáží je ale dbáno na to, aby použité části neztratily formu přirozeného proudu řeči se všemi jevy. Především jsou zde zkoumané nářeční jevy, a to jak obecněčeské, tak specifické pro jihozápadočeskou nářeční podskupinu. U nalezených jevů je vždy poznamenaný konkrétní řádek, ve kterém se nachází. Při rozboru byla také věnována pozornost lexikální stránce. Zaznamenaná slova byla dále vyhledána v příslušném slovníku a významově vysvětlena.

Ve větší míře je pak lexikální zásobě věnován až druhý úsek v praktické části. Do té jsem zakomponovala lexikální dotazník, který byl předložen i dalším osobám, celkem patnácti, žijícím v Boršově nad Vltavou a následně analyzován. Respondenti, kteří se zúčastnili dotazníku, rovněž zastupují muže i ženy, spadají do různých věkových kategorií, absolvovali rozdílné vzdělání a pracují v odlišných odvětvích.

2.1 Rozbory nahrávek nejmladší generace

Nahrávání nejmladší generace se účastnila moje kamarádka, která se narodila v Boršově nad Vltavou a žije zde celý život se svou rozsáhlou rodinou. Narodila se v roce 1999, tudíž spadá do nejmladší generace. S respondentkou jsme se sešly v parku, v klidném prostředí, kde nehrozilo žádné okolní vyrušování. Po usazení jsem ji upozornila, že budu náš rozhovor nahrávat a položila diktafon stranou, aby ji nerozptyloval. Tato osoba

je velmi upovídaná a otevřená, tudíž jsem se nebála o jakékoliv problémy v průběhu nahrávání.

O mou druhou nahrávku se postarala další respondentka narozená v roce 1998. Tato dívka se nenarodila v Boršově nad Vltavou, ale žije zde od útlého dětství. Opět jsme zvolily lavičku v parku jako příjemné a vhodné místo k nahrávání. O nahrávání byla taktéž informována předem. Ze začátku s ohledem na pořizování záznamu působila mírně nervózně, což se podepsalo na krátkých větách a používání spisovného jazyka, ale netrvalo dlouho a respondentka se uvolnila a rozhovor probíhal bez komplikací. Toto nahrávání probíhalo delší časový úsek než ostatní, to je patrně i příčinou toho, že se v promluvě vyskytly zajímavější výrazy.

Přepisy záznamů se nachází v příloze č. 2.

2.1.1 Obecněčeské rysy

Slovesa v 1. os. sg. v hovorové podobě (hovorová čeština je mluvená forma spisovné češtiny)

žiju (ř.1, 13), nepamatuju (ř.10), pamatuju (ř.11), miluju (ř.63, 108), nakupuju (ř. 115)

Haplologie, nedbalá mluva, redukce souhláskových skupin

vlasně (ř.7, 8, 12, 18, 21, 22, 24, 28, 29, 34, 35, 37, 38, 42, 73, 77 82, 83, 84, 139), dicki (ř. 10, 23, 51, 57, 61, 63, 66, 76, 92, 115), stávat (od slovesa *vstávat*) (ř.13, 24), přeřim (ř.14), diš (ř. 16, 21, 24, 65, 74, 76, 77, 94, 107, 130, 132, 151) nevlasní (ř. 19), přeřim (ř.14), vajčka (ř. 47, 49, 58), vajčkovou (ř. 48), ňákou (ř. 63), jesli (ř. 85), jabka (ř. 107), přídou (ř. 130, 132), začlo (ř. 145), dibich (ř.145), spomněla (ř.44)

Podoby ukazovacích zájmen často složené

tendle (ř. 6, 123), takovídleho (ř. 25)

Fonetický rozbor

Diftong *ou* za starší *ú*

mouka (ř. 69), houbu (ř.72), houbi (ř. 72, 143), mastňoučká (ř. 85), dlouho (ř. 86)

Diftong *ej* za *y/i*

rejžovej (ř. 62)

Úžení *é* v *í*

kterím (ř.6), polítku (ř. 27, 100), jihočeskího (ř. 82), kteří (ř. 138)

Protetické *v*

vono (ř.48)

Skupina *šť* místo starého *šč*

puštění (ř. 11), šestí (ř.23, 144), zvlášť (ř. 34), nášťevu (ř. 45), zahušťujeme (ř. 62), ještě (ř. 85), šťedrim (ř. 92, 103), šťedrej (ř. 94), eště (ř. 16, 19, 50)

Změna sykavek *s, z, š, ž* > *c, dz, č, dž*

děctví (ř. 10), vječí (ř. 17), vječinou (ř.18, 36, 49, 54, 61, 64, 90, 111, 140, 144, 146), mlačí (ř.19), děcká (ř. 19), nejmlačí (ř.27), nejrači (ř. 91), chučí (ř.128), menčí (ř. 141)

Skupina *mň* před vokálem *e*

zmněnilo (ř.5, 7), nemněli (ř. 12, 14), nesmělo (ř. 13), mňela (ř. 23), námňestí (ř. 39, 42), mňe (ř. 57, 65, 71, 82, 85, 143, 144, 145), mňelo (ř. 76), mňesta (ř. 83), spomňela (ř.44)

Nepřítomnost náslovného j

eš'e (ř.16, 19, 50), deme (ř.29), du (ř. 143)

Krácení samohlásek

vim (ř. 10, 57, 118, 151, 152), mam (ř. 18, 19, 34, 62, 72, 84, 91, 100, 145), mislim (ř.21, 55, 119, 151), nevím (ř.23, 69, 85, 119, 147), ťim (ř. 65, 103), d'elam (ř. 34, 35, 63, 134), ne'delam (ř. 36, 64), závid'ím (ř. 66), nejím (ř. 100), netuším (ř. 120), neňi (ř. 132), přehlížím (ř. 146), nevid'ím (ř. 147), zašantročím (ř. 115)

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Diftong *ou* za starší *ú*

žádnou (ř. 72), hňedou (ř. 74)

Diftong *ej* za *ý/i*

druhej (ř.18), bramborovej (ř. 27), rejžovej (ř. 62), nepravej (ř. 73), pravej (ř. 74), bílej (ř. 74), modrej (ř. 74), jihočeskej (ř.86), ozdobenej (ř. 94), Šťedrej (ř. 94), Novej (ř. 118), minulej (ř. 120), takovej (ř. 120), Zelenej (ř. 126), každej (ř. 139)

Úžení *é* v *í*

celí (ř.8), puš'ení (ř. 11), takoví (ř. 19, 33, 39, 43, 86, 91) heskí (ř. 19), zlatí (ř. 20, 97), klasickí (ř. 33), lineckí (ř. 33, 90), vanilkoví (ř. 33), jiní (ř.35), žádní (ř. 39), divní (ř.39), smutní (ř.39), ňejakí (ř. 44), různí (ř. 44), do Roudního (ř. 45), hořkí (ř. 77), dobří (ř. 87), čokoládoví (ř. 91), zeleního (ř. 126), Svatomart'inskí (ř. 139)

Morfologický rozbor

Vynechání koncového *-l* v přičestí minulém

přines (ř.94), upek (ř. 122), rozrost (ř. 151)

Koncovka *-(e/i/a)ma* v 7. pádu pl.

známíma (ř.45), holkama (ř. 54, 113), těstovinama (ř. 61), švestkama (ř. 62), satanama (ř. 75), Vánoce^a (ř. 90), babičkama (ř. 103), peňezma (ř. 123)

Koncovka *-aj, -ej* ve 3. os. pl.

chvátaj (ř.30), chutnaj (ř. 36), mívaj (ř. 42), maj (ř. 55), d'elaj (ř. 64)

Koncové *-jc* u stupňování příslovcí

nejčast'ejc (ř. 63, 126)

V 1. os. pl. indikativu přezenta koncovka *-m*

pečem (ř.33, 49), vifukujem (ř. 47), připravujem (ř. 104), nedodržujem (ř. 107)

2.1.2 Jihozápadočeské specifické rysy

Hláskové jevy

Výslovnost bez protetického *v*

od stolu (ř. 13, 24), o dveře dál (ř. 58), v omáčkách (ř. 72), ostatní (ř. 83)

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Zbytky *í* po ostrých sykavkách

musí (ř.71), nemusí (ř.121)

Záměna *jc/jic* za *ovi* u místních jmen

Buďejc (ř. 4), Buďejcích (ř. 4, 83), Hrd'ejc (ř. 103)

Morfologické jevy

Koncovky *-í, -ají (-aji, -aj)* u sloves v 3. os. pl.

maji (ř.65)

Nesklonný ustrnulý tvar přídavných jmen přivlastňovacích na *-ovo, -ino*

Honzovo (ř. 111)

2.2 Rozbory nahrávek střední generace

Nahrávky se střední generací byly pořízeny dvě. První nahrávání probíhalo s ženou, narozenou v roce 1977, která bydlí ve sledované obci většinu svého života a mužem narozeným v roce 1968, který se do obce nastěhoval s rodiči ve svých dvou letech. V přepisu nahrávky je žena označena písmenem *A* a muž písmenem *B*. Druhý záznam byl poskytnut mužem narozeným v roce 1970. Průběhy nahrávek byly často směřovány k tématům Vánoc, Velikonoc, zvyků a tradic. Případně také přišla témata na vesnické akce, prázdniny v dětství a další. V promluvách taktéž nechyběly postřehy o současném a minulém životě ve sledované obci. Oba rozhovory probíhaly v přátelském prostředí a nepanovala zde nervozita.

Přepisy záznamů jsou k dispozici v příloze č. 3.

2.2.1 Obecněčeské rysy

Slovesa v 1. os. sg. v hovorové podobě (hovorová čeština je mluvená forma spisovné češtiny)

dodržuju (ř. 179), pamatuju (ř. 272)

Haplologie, nedbalá mluva, redukce souhláskových skupin

dicki (ř. 156, 173, 176, 179), diš (ř. 158, 173, 179, 210, 214, 216, 270), dibi (ř. 166), jesli (ř. 178, 185), přide (ř. 186), ste (ř. 216), vlasne (ř. 193, 196, 203, 213, 215, 248), japko (ř. 234), vajčka (ř. 251), spomínam (ř. 262), prázňini (ř. 265), prázňin (ř. 266)

Podoby ukazovacích zájmen často složené

tamta (ř. 207), tamtu (ř. 209), takovídle (ř. 272)

Fonetický rozbor

Diftong *ou* za starší *ú*

poutník (ř. 167), houbi (ř. 174, 256), mamkou (ř. 173), koupat (ř. 217, 218, 267)

Diftong *ej* za *ý/í*

bejt (ř. 180, 183)

Úžení *é* v *í*

lítá (ř. 169), neulítlo (ř. 169), obaleního (ř.188), pjetadvacátího (ř. 198), polífkou (ř. 228)

Protetické *v*

vod jakživa (ř. 163), vo Vánocích (ř. 178), vořechi (ř. 183), vono (ř. 194), s ťema vořechama (ř. 195), vosolí (196), vo púlnoci (ř.198), vod dvou let (ř. 201), vona (ř. 207, 222), von (ř. 211), vocat' (ř. 214), vopušťení (ř. 215), votpoledne (ř. 229), vomáčku (ř. 258)

Skupina *šť* místo starého *šč*

Šťedrej (ř. 156, 172, 220, 226, 230), ještě (ř. 164, 170, 220), šestí (ř. 169), eště (ř. 173, 184, 189, 268), vopuštění (ř. 215)

Změna sykavek *s, z, š, ž* > *c, dz, č, dž*

rači (ř. 162, 179), d'ectví (ř. 265), vječinu (ř. 266)

Změna *č* > *š*

štiří (ř. 238)

Skupina *mň* před vokálem *e*

nesmňel (ř. 180), nesmňelo (ř. 180, 242, 244), zemňe (ř. 181), mňeli (ř. 183, 225, 228, 235, 241), zapomňel (ř. 244), mňel (ř. 262, 272), mňe (ř. 262)

Nepřítomnost náslovného *j*

ešče (ř. 173, 184, 189, 268), menujou (ř. 257)

Krácení samohlásek

nevim (ř. 178, 179, 185), Novim (ř. 178), ud'elam (ř. 186), k ťem Vánocum (ř. 186), bidlim (ř. 201), znam (ř. 217), choďim (ř. 256), spomínam (ř. 261, 262)

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Diftong *ou* za starší *ú*

kořenovou (ř. 193), takovou (ř. 197), celou (ř. 198), starou (ř. 209), tou hňedou hlavou (ř. 257), houbovou (ř. 258), pravou (ř. 259)

Diftong *ej* za *y/i*

Šťedrej (ř. 156, 172, 226, 230, 254), bramborovej (ř. 159), jinej (ř. 162, 211), prostřenej (ř. 166), nejakej (ř. 166), jinej (ř. 175), každej (ř. 184, 261), malej (ř. 220), napíchanej (ř. 234), Novej (ř. 242), blískej (ř. 267), víbornej (ř. 271), borůfkovej (ř. 271)

Úžení *é* v *i*

žádní (ř. 160, 242), velkí (ř. 160), nejakí (ř. 161, 235, 262), vihňilí (ř. 162), zlatí (ř. 164), vepřoví (ř. 170), uzení (ř. 170, 241), pokaždí (ř. 179), sundaní (ř. 180), jiní (ř. 183), vanilkoví (185), vaření (ř. 193), víborní (ř. 194), druhí (ř. 209), takoví (ř. 227, 235, 257), bježní (ř. 227), lineckí (ř. 227), jedlí (ř. 256), praví (ř. 256), zajímaví (ř. 263), dovolení (ř. 265), borůfkoví (ř. 271), slatčí (ř. 272)

Morfologický rozbor

Vynechání koncového *-l* v přičestí minulém

jed (ř. 176), nemoch (ř. 263)

Koncovka *-(e/i/a)ma* v 7. pádu pl.

s holkama (ř. 163), kroupama (ř. 174), vořechama (ř. 195), klukama (ř. 220), kamarádama (ř. 250, 261, 267), rodičema (ř. 265)

Koncovka *-aj, -ej* ve 3. os. pl.

daj (ř. 194), maj (ř. 199)

Kondicionál 1. os. pl. tvar *bisme, abisme*

abisme (ř. 164)

V 1. os. pl. indikativu prézenta koncovka *-m*

dodržujem (ř. 163)

2.2.2 Jihozápadočeské specifické rysy

Hláskové jevy

Krátkost v infinitivu

vest (ř. 272)

Výslovnost bez protetického *v*

ořechi (ř. 193), ostatní (ř. 208), opravovali (ř. 209), olovo (ř. 235), otopčívala (ř. 242)

Morfologické jevy

Koncovky *-í, -ají (-aji, -aj)* u sloves 3. os. pl.

začínají (ř. 247)

Zachování rozdílu z *tí druhí strani x k/na tej drugej straňe*

tí třešňoví ulice (ř. 203), f tej dobjě (ř. 271)

Nesklonný ustrnulý tvar přídavných jmen přivlastňovacích na *-ovo, -ino*

Pepovo (ř. 199), tátovo (ř. 241)

Zakončení 1. pádu pl. substantiv rodu muž. živ. vokálem *-í*

klucí (ř. 262)

2.3 Rozbory nahrávek nejstarší generace

Respondentky, které mi dovolily nahrát naše konverzace, se narodily v letech 1948 a 1951 v Českých Budějovicích. Obě paní se již v dětství přestěhovaly do Boršova nad Vltavou. Nahrávání probíhalo v klidné příjemné atmosféře jejich domovů, které mluvčím poskytly možnost se uvolnit a mluvit nenuceně.

Do prvního plynulého povídání příležitostně zasahuje vnučka respondentky, která se taktéž zúčastnila nahrávání, ale s nejmladší generací. Paní často vzpomínala na své babičky, na dřívější život v Boršově a věnovala se také tématům svátků.

Druhá mluvčí lehce pocítila nervozitu z nahrávání, ačkoli byl diktafon schovaný, aby na něj nedohlédla a nerozptyloval ji. Tento pocit se zpočátku podepsal na občasném výskytu spisovných slov. Postupně se respondentka rozpovídala o velikonočních a vánočních svátcích v dětství a také o prázdninách v dětství.

Přepisy záznamů se vyskytují v příloze č. 4

2.3.1 Obecněčeské rysy

Slovesa v 1. os. sg. v hovorové podobě (hovorová čeština je mluvená forma spisovné češtiny)

kupuju (ř. 315), pamatuju (ř. 321), nespomenu (ř. 342)

Haplologie, nedbalá mluva, redukce souhláskových skupin

diš (ř. 277, 281, 292, 296, 304, 320, 326, 330, 349, 366), dicki (ř. 277, 278, 281, 291, 294, 301, 312, 335, 344, 357, 370), neska (ř. 280), takle (ř. 283, 292, 327, 328, 334, 339), vlasne (ř. 313, 345), kúli (ř. 314), aspoň (ř. 336), jesli (ř. 339), čoveče (ř. 342), nespomenu (ř. 342), prázňini (ř. 364), prázňinách (ř. 396)

Podoby ukazovacích zájmen často složené

tadidle (ř. 282), takovídle (ř. 305), takovíhle (ř. 307), tidleti (ř. 313, 317, 337)

Fonetický rozbor

Diftong *ou* za starší *ú*

koupí (ř. 282), vnoučata (ř. 293), nekoupíš (ř. 312), souset (ř. 327), koupila (ř. 358), pouť (ř. 358), koupili (ř. 385)

Diftong *ej* za *ý/i*

bejt (ř. 307)

Úžení *é* v *i*

polítku (ř. 300), políčka (ř. 341), novího (ř. 357), jihočeskího (ř. 373), z Mojního (ř. 375)

Protetické *v*

vono (ř. 279, 284, 352), vo dva (ř. 302), vona (ř. 305), vořechi (ř. 306), voňi (ř. 313, 340, 345), votpoledne (ř. 379, 380)

Změna *aj* > *ej*

nejlepčí (ř. 326)

Skupina *šť'* místo starého *šč*

Štředrej (ř. 278, 376, 379), ještěe (ř. 280, 285, 304, 370, 388, 406), rošťepení (ř. 282), ešťe (ř. 283, 286, 315, 321), zašťourali (ř. 284), šťouchala (ř. 323), šišťički (ř. 380)

Změna sykavek *s, z, š, ž* > *c, dz, č, dž*

vječinou (ř. 288, 312, 355, 356, 359, 361, 384, 398), mlačí (ř. 302), nejlepčí (ř. 326)

Změna č na š

štiri (ř. 294, 312), štvrtek (ř. 316), štrnáct (ř. 398), štiři (ř. 400)

Skupina mň před vokálem e

nemňeli (ř. 277), smňes (ř. 280), mňel (ř. 281, 331), mňe (ř. 294), mňeli (ř. 301, 320, 327, 328, 336, 366, 376, 382), mňela (ř. 309, 325, 360, 396), v zimňe (ř. 329, 331), samozřejmňe (ř. 331, 338)

Nepřítomnost náslovného j

menuje (ř. 279, 337), eš'je (ř. 283, 286, 315, 321), menujou (ř. 340)

Krácení samohlásek

mam (ř. 285, 315), nemam (ř. 285), mislim (ř. 292), d'elam (ř. 300, 311, 312, 377, 378), ned'elam (ř. 308), tahlo (ř. 323), nevim (ř. 331, 344, 345)

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Diftong *ou* za starší *ú*

takovou (ř. 280), skleňenou (ř. 280), celou (ř. 325, 377), cukrovou (ř. 359)

Diftong *ej* za *ý/í*

Š'edrej (ř. 278, 376, 379), každyj (ř. 297, 371), bramborovej (ř. 300), lichej (ř. 308), celej (ř. 309, 377), Zelenej (ř. 316, 356), takovej (ř. 323, 366), víbornej (ř. 341), velkej (ř. 366)

Úžení *é* v *í*

takoví (ř. 282, 283, 315, 316, 317, 337, 339, 344), kteří (ř. 282, roš'tepení (ř. 282), lesklí (ř. 283), červení (ř. 283, 337), modří (ř. 283), bílí (ř. 283), lineckí (ř. 292, 378),

různí (ř. 312), krásní (ř. 315), jední (ř. 320), plní (ř. 324), heskí (ř. 337), hořkí (ř. 339), fíjaloví (ř. 340), stupovití (ř. 341), jednoduchí (ř. 345), dobří (ř. 349), jihočeskí (ř. 373), vanilkoví (ř. 378), uzení (ř. 388)

Morfologický rozbor

Konstrukce s trpným participiem *eno>íno*

naváříno a napečíno (ř. 309)

Vynechání koncového *-l* v přičestí minulém

netloust (ř. 298)

Koncovka *-(e/i/a)ma* v 7. pádu pl.

pot řema rourama (ř. 325), s d'etma (ř. 332)

Koncovka *-aj, -ej* ve 3. os. pl.

vipadaj (ř. 322, 341)

Kondicionál 1. os. pl. tvar *bisme, abisme*

Abisme (ř. 307, 336)

V 1. os. pl. indikativu přezenta koncovka *-m*

pijem (ř. 390)

2.3.2 Jihozápadočeské specifické rysy

Hláskové jevy

Skupina *mj* proti většinovému *mň*

mjel (ř. 280), mjela (ř. 285, 364)

Výslovnost bez protetického *v*

olovo (ř. 304, 306), na okně (ř. 315), ozdobi (ř. 315), oňi (ř. 320, 324), ochutnat (ř. 339), obešli (ř. 366), ozdobil (ř. 381)

Nadměrná délka vokálů

támle (ř. 328)

Vkládání *j* před měkké zubnice *t',d'*

tejd'ka (ř. 285, 390)

Morfologizované jevy hláskoslovné povahy

Záměna *jc/jic* za *ovi* u místních jmen

v Hrdějčích (ř. 396)

Morfologické jevy

Podoby rodinných jmen typu *Nováků/Novákojc*

Bilichů (ř. 384)

Koncovky -í, -aji (-aji, -aj) u sloves 3. os. pl.

dávaji (ř. 314)

Nesklonný ustrnulý tvar přídavných jmen přivlastňovacích na -ovo, -ino

bráchovo (ř. 381)

Zakončení 1. pádu pl. maskulin životného rodu vokálem -í

klucí (ř. 367)

2.4 Lexikální jevy z nahrávek

Při přepisu nahrávek se všemi mluvčími byla věnována pozornost také lexiku. V následující části uvádím vybrané příklady nalezených výrazů, které zahrnují jihočeskou slovní zásobu, expresivní pojmenování a další.

- **alej** (ř. 202, 204) – volně rostoucí ovocné stromy, nejen kolem cesty (Holub, 2004, str. 235)
- **barák** (ř. 2, 201) – obecné expresivní pojmenování pro dům, pochází z francouzštiny (SSJČ, 2011, [cit. 2021-04-10])
- **bochánek** (ř. 355) – tradiční velikonoční pečivo, výraz je mapován převážně v západní polovině Čech (ČJA, 2018, [cit. 2021-04-10])
- **cmunda** (ř. 83, 373) – jihočeské označení pro bramborovou placku smaženou na oleji, blíže vysvětluji v otázce č. 17 v lexikálním dotazníku
- **drbáky** (ř. 66) – knedlík ze syrových brambor (SSJČ, 2011, [cit. 2021-04-10]), Jílek (1961, str. 215) uvádí, že jihočeští obyvatelé „*je ostromhali syrové, vytlačili z nich vodu, přidali strouhané vařené zemáky, obalili moukou a uvařili*“
- **drobenka** (ř. 271) – posyp na koláč z másla, cukru a mouky (Holub, 2004, str. 244), z verba *drobit*, ČJA (2018, [cit. 2021-04-10]) mapuje výraz s příponami rodu ženského (-en-ka/-an-ka) jako převažující v centru Čech, na severu Moravy a ve Slezsku
- **furt** – pořád, z německého *fort* (Jílek, 1961, str. 70)

- **háklivej** (ř. 29) – jihočeský výraz, z německého *heikel* (choulostivý) (Jílek, 1961, str. 70), blíže vysvětluji v otázce č. 24 v lexikálním dotazníku
- **hnětýnky** (ř. 139) – druh pečiva, typické pro oblast kolem Blatné a Horažďovic (Holub, 2004, str. 249)
- **chvátat** (ř. 30) – jihozápadočeský lexém nahrazující sloveso *pospíchat* (ČJA, 2018, [cit. 2021-04-10])
- **jarmark** (ř.43) – výroční trh, z německého *Jahrmarkt* (Hugo, 2006, str. 166)
- **jidáše** (ř. 50) – pečivo, které se peče na Velikonoce (SSJČ, 2011, [cit. 2021-04-10])
- **kolna** (ř. 406) – „jednoduché přístřeší určené k uschování nářadí a vozu“ (SSJČ, 2011, [cit. 2021-04-10])
- **kopice** (ř. 377) – hromada, nářeční označení (SSJČ, 2011, [cit. 2021-04-10])
- **kuba** (ř. 170, 393) – tradiční české jídlo, které obsahuje houby a kroupy
- **kulajda** (ř. 393) – polévka s brambory a vejcem, regionalismus (Holub, 2004, str. 260), Jílek (1961, str. 217) ji označuje jako bramboračku se smetanou
- **liják** (ř. 132) – prudký déšť, označení používané na téměř celém území (ČJA, 2018, [cit. 2021-04-10])
- **mazanec** (ř.50, 250) – tradiční velikonoční pečivo, pojmenování se vyskytuje především ve východní polovině Čech a přilehlé části Moravy (Novoměstsko a Třebíčsko) (ČJA, 2018, [cit. 2021-04-10])
- **nachomejtnout se k** (ř. 134) – nahodit se, namanout se k něčemu (Šimánek, 2019, str. 16)
- **pikador** (ř. 81) – párek v rohlíku, blíže vysvětluji v otázce č. 16 v lexikálním dotazníku
- **ponk** (ř. 254) – pracovní stůl, z německého *Bank* (Hugo, 2006, str. 296)
- **štamprle** (ř. 105) – malá sklenička na alkohol, z německého *Stampferl* (Holub, 2004, str. 289)
- **zašantročit** (ř. 115) – „nechtěně uklidit na neznámé místo“ (Hugo, 2006, str. 441), snad z německého *Schandtrog* (Rejzek, 2012, str. 774)
- **zelňák** (ř. 84, 373) – jihočeská placka se zelím
- **žahour** (ř. 373) – kaše z borůvek, švestek nebo jahod, regionalismus, pravděpodobně z německého *sauer* (kyselý) (Holub, 2004, str. 302; srov Jílek, 1961, str. 217)

2.5 Lexikální jevy získané observační metodou

Bogoczová (2012, str. 139) zmiňuje mimo jiné také metodu přímého pozorování. Na základě této metody jsem po několik měsíců zaznamenávala níže vypsané specifické lexikální jevy, které obyvatelé obce zmínili při každodenní komunikaci. Tyto výrazy jsou zachyceny náhodou, tedy bez zaznamenání na diktafon. Ve zkoumané oblasti jsou běžně používány, ale někteří zástupci z jiných krajů naší republiky by mohli mít potíže s porozuměním. Z tohoto důvodu přidávám k heslům, která jsou seřazena abecedně, vysvětlení a případně zdroj, z něhož jsem čerpala.

- **čudla** – hovorové označení pro malou rybu (Čeština 2.0, 2008–, [cit. 2021-02-27]) „*Čtyři dny u vody a ani čudlu.*“ (PSJČ, 2007–2008, [cit. 2021-03-15])
- **čurít se** – rozčilovat se, nejspíše podle *zuřit* (Hugo, 2006, str. 94), regionalismus, v nářečí nese význam *usmívat se* (Holub, 2004, str. 242)
- **d'uzna** – díra (Čeština 2.0, 2008–, [cit. 2021-02-27])
- **faldovky, faldofky** – jihočeský výraz pro holínky, gumovky
- **hamstnout** – „*prudce nebo silně šlápnout, dupnout*“ (Hugo, 2006, str. 146)
- **hejsek** – zaznamenané u nejstarší generace, označuje nepracovitého, nevychovaného a drzého muže mladého věku (Čeština 2.0, 2008–, [cit. 2021-02-27])
- **kočičák** – typický pokrm pro jih Doudlebska, označuje zbytky knedlíků, zelí a vepřového masa, které se smíchají a ohřívají (Holub, 2004, str. 256)
- **na padrt'** – úplně, „*jsem zmrzlá na padrt'*“ (Jílek, 1961, str. 31) „*věc se rozbila na padrt'*“ (Šimánek, 2019, str. 16)
- **nachmoustat** – nacpat, zmačkat, nastrkat něco někam (Holub, 2004, str. 266)
- **nevleze se to tam** – nevejde se to tam
- **páč** – poněvadž (Hugo, 2006, str. 270)
- **pecen** – kulatý bochník chleba, na území Čech a v západní části Moravy se běžně vyskytuje pojmenování *bochník*, zaznamenaný *pecen* je charakteristický pro zbylé území Moravy, dále je také doložen ve starší jazykové vrstvě na Strakonicku, Prachaticku a Doudlebsku (ČJA, 2018, [cit. 2021-03-15])
- **přicmudnout** – regionalismus, něco trochu připálit (Holub, 2004, str. 241)
- **smrádě** – dítě, nedospělá bytost (Jílek, 1961, str. 37)
- **somrovat** – žebrať (Hugo, 2006, str. 334)

- **šťígro** – slangový výraz označující štěstí (Hubáček, 1988 str. 163)
- **zblajznout** – rychle sníst (Jílek, 1961, str. 215)
- **zbouchnutá** – učinit těhotnou (SSJČ, 2011, [cit. 2021-03-15]), „*je aspoň pět měsíců zbouchnutá, bude chovat*“ (Jílek, 1961, str. 139)

V běžné mluvě obyvatel bylo také zachyceno velké množství slov přejatých z německého jazyka, tj. germanismů. Některé z nich uvádím níže.

- **by mě trefil šlak** – trefilo by mě, šlak ve významu mrtvice, z německého *Schlag* (Jílek, 1961, str. 222)
- **do foroty** – schovat něco do zásoby, pochází z německého *der Vorrat* stejného významu (Čeština 2.0, 2008–, [cit. 2021-02-27])
- **kaslík** – schránka, z německého *der Kasten*, „*strč to psaní do kaslíku, než bude posel vybírat*“ (Jílek, 1961, str. 72)
- **prubnout** – zkusit, pochází z německého *probieren* (SSJČ, 2011, [cit. 2021-03-15])
- **šrajtofle** – peněženka, z německého *Schreibttafel* (Hugo, 2006, str. 375)
- **šúrovat** – mýt nebo stírat podlahu, pochází z německého *schuren*, dnes *scheuern* (Hugo, 2006, str. 385)
- **vandr** – výlet do přírody, obvykle vícedenní (Hugo, 2006, str. 410) „*vydal se do světa, šel na vandr*“ (Jílek, 1961, str. 103) z německého *wandern* (Rejzek, 2012, str. 699)
- **zmerčit** – uvidět, pozorovat, z německého *merken* (Rejzek, 2012, str. 373)

2.6 Lexikální dotazník

Druhý díl praktické části se zabývá slovní zásobou obyvatel obce a výskytem jihočeských nářečních výrazů. Lexikální oblast byla zkoumaná na základě dialektologického dotazníku, poskytnutým vedoucím bakalářské práce Štěpánem Balíkem, který mě instruoval, jak by mělo celé dotazování správně probíhat.

Z poskytnutého dotazníku, který se původně skládal ze 101 dotazů, bylo použito 26 dotazů, které zjišťují aktivní slovní zásobu. Poslední, 27. dotaz, byl od původního pozměněn a je zaměřen na pasivní slovní zásobu. Prázdný dotazník lze nalézt v příloze č. 1. Výzkumu se zúčastnilo 15 respondentů (5 z nejmladší, 5 ze střední a 5 z nejstarší generace), mezi které se řadí jak muži, tak ženy, spadají do různých věkových kategorií, různého zaměstnání a dosaženého vzdělání. Na začátku každého dotazování byly kladeny otázky právě na tyto informace o dotazované osobě. Dále byli také informováni o zpracování jejich odpovědí v anonymitě, bez udání jména. Všichni dotazovaní byli narozeni v Boršově nad Vltavou nebo v obci žijí většinu svého života. S každým dotazovaným byl výzkum prováděn samostatně, aby se odpovědi respondentů neovlivňovaly.

Níže jsou uvedeny všechny otázky dotazníku kurzívou, dále pod nimi odpovědi a v závorkách počet respondentů, kteří takto odpověděli. K vysvětlení zmíněných odpovědí byly využity online zdroje *Český jazykový atlas* (ČJA, 2018, [cit. 2021-03-16]), *Slovník nářečí českého jazyka* (SNČJ, 2016–, [cit. 2021-03-16]), *Slovník spisovného jazyka českého* (SSJČ, 2011, [cit. 2021-03-16]), *Příruční slovník jazyka českého* (PSJČ, 2007–2008, [cit. 2021-03-16]) a další. Čerpáno bylo také z knižních publikací *Slovník nespisovné češtiny* (Hugo, 2006), *Jihočeský člověk a jeho řeč* (Jílek, 1961) a *Doudlebské nářečí a slovník*. (Holub, 2004)

Otázka č. 1 – Jak pojmenujete staré jízdní kolo, které není příliš kvalitní a slouží pouze k popojíždění v dané oblasti?

- Zaznamenané odpovědi: **hapina** (8), **hepina** (1), **kolo** (3), **plečka** (2), **vehikl** (1)

Nejvíce dotazovaných odpovědělo **hapina**. Tento nářeční jihočeský výraz aktivně užívá 8 respondentů a dalších 7 uvedlo, že pojem znají od rodičů či prarodičů, ale sami ho nepoužívají. Pojmenování pochází pravděpodobně jako odvozenina od kol anglické

značky Happy ['hæpi], která se u nás poprvé objevila ve 20. letech 20. století. (Fedorová, 2019, str. 67) Výslovnost původního anglického slova pravděpodobně zapříčinila výskyt i odpovědi **hepina**. Některé dotazované nenapadlo jiné substantivum než **kolo**. Dalším zmíněným výrazem je **plečka**, která hanlivě označuje zastaralý či nekvalitní výrobek, nejčastěji staré jízdní kolo. (Hugo, 2006, str. 290) V jiném významu slovo označuje plející ženu nebo nástroj určený k pletí. (SSJČ, 2011, [cit. 2021-03-16]) **Vehikl** v současnosti nazývá s hanlivým zabarvením zastaralé vozidlo a pochází z němčiny (*das Vehikel*). (PSJČ, 2007–2008, [cit. 2021-03-16]) Nikdo z dotazovaných neuvedl výraz *Ukrajina*. Jde značku jízdního kola, která k nám byla dovážena před rokem 1989 z Ukrajiny, konkrétně z města Charkov. (PSK, 2004–2014, [cit. 2021-05-05])

Otázka č. 2 – Do čeho lze postavit bicykl/jízdní kolo před obchodem/hospodou/úřadem?

- Zaznamenané odpovědi: **kolostav** (9), **stojan na kola** (5), **stojánek** (1)

Příruční slovník jazyka českého (2007–2008, [cit. 2021-03-16]) obsahuje tzv. kartičku pocházející z roku 1954, která zachycuje slovo **kolostav**. Většina respondentů toto substantivum zná od starších členů rodiny, ale do aktivní slovní zásoby ho mohlo zařadit pouze 9 dotazovaných, z nichž pouze 1 spadá do nejstarší generace. **Stojan**, patřící do spisovné slovní zásoby českého jazyka, je charakterizován jako zařízení, které slouží k upevnění něčeho. (SSJČ, 2011, [cit. 2021-03-16]) Po stojanu se zde také vyskytl **stojánek**, slovo zdobně, deminutivum, které bylo jednou zaznamenané u zástupkyně nejmladší generace.

Otázka č. 3 – Jak říkáte podélné prohlubni na okraji cesty / silnice?

- Zaznamenané odpovědi: **stoka** (7), **příkop** (4), **škarpa** (3), **taluta** (1)

Český jazykový atlas (2018, [cit. 2021-03-16]) uvádí výskyt tří hlavních lexémů v jihozápadní oblasti Čech: **taluta** (mezi Benešovem a Českými Budějovicemi), **stoka** (mezi Klatovy a Jindřichovým Hradcem) a **pangejt / pankejt** (západ Čech).

Sedm respondentů (2 z nejstarší, 2 ze střední a 3 z nejmladší) odpovědělo **stoka** a další tři (1 z nejstarší a 2 z nejmladší) **škarpa**, která pochází původně z italského.

Oba názvy zachycuje *Slovník spisovného jazyka českého* a původně patřily do názvosloví vojenského. (ČJA, 2018, [cit. 2021-03-16]; srov. SSJČ, 2011, [cit. 2021-03-16])

Taluta je název pocházející z románských jazyků, který se k nám dostal z mluvy italských a francouzských dělníků dojíždějících v 1. pol. 20. stol. do Čech za prací. Navzdory tomu, že tento výraz byl ve zkoumané oblasti očekáván, se zde vyskytl pouze jednou, a to u muže středního věku, který uvedl, že ho užívá aktivně celý život. Prarodiče respondenta pocházeli z Tábora, respektive z oblasti severně od Českých Budějovic, ve které ČJA výraz mapuje. (2018, [cit. 2021-03-16])

Nemalý počet odezev získal také **příkop**, nacházející se v SSJČ (2011, [cit. 2021-03-16]), který ho charakterizuje jako „*protáhlou umělou vyhloubeninu v půdě, zvláště k odvádění vody, vyskytující se podél cest*“. Podle ČJA (2018, [cit. 2021-03-16]) je příkop typický spíše pro severočeskou nářeční oblast, východní část středočeského nářečí a nejzápadnější cíp Moravy s přesahem na Jindřichohradecko.

Otázka č. 4 – Jak se říká mělké prohlubni s vodou na chodníku či silnici?

- Zaznamenané odpovědi: **kaluž** (8), **louže** (5), **lokáč** (1), **kaluže** (1)

Spisovný výraz **kaluž**, který se vyskytoval v dotazníku nejčastěji, napříč všemi generacemi, pokrývá rozsáhlé území severočeského a středočeského nářečí. V dalších oblastech je výskyt nepravidelný. Slovo tvornou variantou je výraz **kaluže**, který se v dotazníku objevil pouze jednou, u respondentky nejmladší generace. Mapa ČJA zachycující všechny varianty potvrzuje mírný výskyt pojmenování západně od Českých Budějovic, ve větší míře pak na celém území jihovýchodní Moravy a východní části Slezska. (ČJA, 2018, [cit. 2021-03-17])

Taktéž spisovný a samostatný lexém je **louže**, který se vyskytl jednou u nejstaršího a nejmladšího zástupce a třikrát u středních zástupců. SSJČ (2011, cit. [2021-03-17]) pojem vysvětluje jako „*mělkou prohlubeň se zachycenou vodou*“. Podle ČJA (2018, [cit. 2021-03-17]) se typicky se vyskytuje v západní části jihozápadočeského nářečí a v části středočeského nářečí.

V jižní části Čech byl podle ČJA (2018, [cit. 2021-03-17]) očekávaný nářeční výraz **lokáč**, který byl zaznamenán pouze u jednoho dotazovaného, muže ze starší generace.

Ostatním jedincům byla položena otázka, zda tento název znají, případně odkud. Z nejmladší generace již výraz nebyl povědomý nikomu, ze střední generace jednomu respondentovi a z nejstarší generace dalším dvěma, kteří uvedli, že ho znají od rodinných příslušníků, ale sami ho nikdy v tomto významu nepoužili. ČJA (2018, [cit. 2021-03-17]) uvádí další významy toho slova: „*kalužina ve vyježděném místě*“ a „*velká louže zřídka kdy vysychající*“.

Otázka č. 5 – Jakým kuchyňským náčiním přemísťujete polévku na talíř?

- Zaznamenané odpovědi: **naběračkou** (10), **sběračkou** (3), **žběračkou** (2)

Naběračka, která byla uvedena nejvíce dotazovanými z každé generace, vychází ze slovesa *nabírat*. SSJČ uvádí základní prefixálně odvozené pojmy **sběračka** a **naběračka**. Jednoslovné pojmenování **sběračka** převládá na celém našem území. Mimo sledovaný význam označuje **sběračka** také ženu, která se zaměstnává sbíráním. (ČJA, 2018, [cit. 2021-03-18]; srov. SSJČ, 2011, [cit. 2021-03-18])

Občasný výskyt pojmu s počátečním ž- **žběračka** považuje Jílek za převážně jihočeskou záležitost. (1961, str. 67)

Otázka č. 6 – Jak nazvete namrzlou či zledovatělou vodu na cestě, která je pak kluzká?

- Zaznamenané odpovědi: **náledí** (8), **ledovka** (6), **námraza** (1)

Podstatnou část středočeského, jihočeského, českomoravského a středomoravského nářečí zaujímá **náledí**. Tento nejvíce rozšířený pojem zachycuje též SSJČ (2011, [cit. 2021-03-18]) „*souvislý ledový povlak na zemi*“. Slovo od stejného kořene *led-* obsahuje též ekvivalent **ledovka**, vycházející z adjektiva *ledový*. Dalším často se vyskytujícím kořenem je *mraz-*. (ČJA, 2018, [cit. 2021-03-18]) V dotazníku byla jednou zmíněna **námraza**, která je také vystižena v SSJČ (2011, [cit. 2021-03-18]) „*namrzlá vrstva ledu na předmětech při mlze za větru a mrazu*“.

Otázka č. 7 – Jak se říká kruhovitě stavbě vyhloubené do země, z níž se čerpá voda?

- Zaznamenané odpovědi: **studna** (11), **studně** (3), **jímka** (1)

ČJA (2018, [cit. 2021-03-18]) uvádí morfologický rozdíl mezi ekvivalenty studně a studna, který zapříčinil přechod od původního měkkého typu **studně** k tvrdému a vznikla tak forma **studna**. Oba pojmy patří do spisovného jazyka. Výraz **studně** se typicky vyskytuje ve východní části Čech a po celé Moravě. Tento výraz byl zaznamenan pouze u jedinců nejstarší generace. V západní části Čech se objevuje převážně jediný pojem **studna**, který proniká v nepravidelné míře do jiných oblastí Čech.

Jediný respondent, který zastává střední generaci, uvedl pojem **jímka**, který byl taktéž nalezen v SSSJČ (2011, [cit. 2021-03-18]) „*vyhloubení v němž se soustřeďuje voda, která se pak čerpáním odstraňuje*“.

Otázka č. 8 – Co si vezmete, chcete-li vozit zeminu, stavební materiál apod.?

- Zaznamenané odpovědi: **kolečko** (10), **kotouč** (5)

Jílek (1961, str. 101) popisuje **kolečko** jako „*ruční vozidlo s jedním kolem na dopravu hlíny*“. Tento spisovný výraz se vyskytuje na celém území Čech bez okrajových oblastí. Dále se pak rozšiřuje i do jiných oblastí. Nejspíše je deminutivem od substantiva *kolo*. Nářeční pojem **kotouč** se nachází převážně v mluvě obyvatel jihovýchodního úseku Čech a západní Moravy. Tento výraz uvedlo celkem pět respondentů (dva z nejst. generace a tři ze stř. generace) a u dvou z nich bylo potvrzeno, že jejich předci pocházeli z Jihlavska a Jindřichohradecka. Jeho nářeční význam může být také *trakař*. **Kotouč** je odvozený patrně od verba *kotálet*, *koulet* či *valit*. Existuje také jeho hlásková varianta *kortouč*, která v dotazníku nebyla zdokumentována. Mapa ČJA (2018, [cit. 2021-03-19]) zachycuje také v jižních Čechách, v oblasti Doudlebska, možný výskyt nářečního výrazu *šaj(b)truhla*, přejatý z německého *Scheibtruhel*. Navzdory blízkosti oblasti Doudlebska zkoumanému území, tento pojem nikdo z dotazovaných neuvedl.

Otázka č. 9 – S čím se zalévají záhony, když není k dispozici hadice?

- Zaznamenané odpovědi: **kropáčem** (12), **konví** (3)

Kropáč získal nejvíce hlasů napříč třemi generacemi. SSJČ (2011, [cit. 2021-03-19]) vysvětluje výraz následovně: „*násadec s otvory, (kropítko) u kropicí konve*“. Tento původem domácí název je odvozen od verba *kropit*. Jde o teritoriální označení typické pro jihozápadočeské nářečí. Substantivum **konev**, skloňované podle vzoru píseň (ins. sg. **konví**), náleží v současné době ke spisovnému jazyku. Tuto formu slova uvedli tři respondenti. ČJA (2018, [cit. 2021-03-19]) poskytuje také další formu slova, *konva*, skloňovanou podle vzoru žena (ins. sg. *konvou*). ČJA (2018, [cit. 2021-03-19]) mapuje **konve** (gen. podle vzoru píseň) roztroušeně po téměř celých Čechách a *konvy* (gen. podle vzoru žena) na Moravě bez západního okraje, Slezsko bez pruhu česko-polského nářečí a v jižních Čechách, v oblasti Budějovické.

Otázka č. 10 – Jak nazýváte nástroj k odhrabávání sněhu?

- Zaznamenané odpovědi: **šorna** (7), **hrablo** (5), **rádlo** (2), **hráblo** (1)

Šorna je nástroj, s nímž člověk odhrabuje sníh, tzv. šornuje. Původní verbum pochází z němčiny. (Čeština 2.0, 2008–, [cit. 2021-03-19]; srov. Holub, 2004, str. 288) O tom, že se substantivum používá především v jižních Čechách není pochyb, jelikož sedm respondentů uvedlo výraz ihned a další čtyři zmínili, že výraz aktivně užívají členové jejich rodiny.

Hrablo na sníh je běžně užívaný pojem, který uvedli čtyři zástupci z nejstarší a jeden z nejmladší generace. Pravděpodobně pochází od verba *hrabat*. PSJČ (2007–2008, [cit. 2021-03-19]) uvádí **hráblo** s dlouhým konsonantem a podává příklad: „*topiči v kotelně, kteří s rachotem přehrabovali v pecích uhlí dlouhými hrábly*“.

Dalším zmíněným je též **rádlo**, které uvedli dva mluvčí. SSJČ (2011, [cit. 2021-03-19]) zachycuje rádlo ve významech „*staré nářadí k orání*“ a „*ozubené kolečko na násadě*“.

Otázka č. 11 – Jak nazýváte kulatou vodorovnou část žebříku?

- Zaznamenané odpovědi: **špršel** (12), **šprsle** (1), **špruše** (1), **příčka** (1)

Kulatá příčka u žebříku má velké množství rozdílů v oblasti hláskoslovné např. *špršel*, *šprsel*, *šprusel*, *šprušel* a další. Často také dochází k záměně rodů, kdy např. slovo končící na *-el* kolísá mezi rodem ženským a mužským. Nářeční výrazy *špršel*, *šprsle* a *špruše* pocházejí původem z německého jazyka. ČJA (2018, [cit. 2021-03-20]) dokládá, že nářeční pojmenování **špršel** je typické pro jižní Budějovicko, dále Klatovsko a Strakonicko. V těchto oblastech je dále možný výskyt feminina **šprsle**.

Mapován byl také výraz **špruše** (femininum), který se vyskytuje převážně na Jihlavsku a na východní části Moravy bez východního okraje. (ČJA, 2018, [cit. 2021-03-20]) Respondentka ze střední generace, která jako jediná daný pojem zmínila, také uvedla, že její otec pocházel z Jihlavy.

PSJČ (2007–2008, [cit. 2021-03-20]) vysvětluje pojem **příčka** jako „*součást nějakého předmětu přetínající, spojující nebo i vyztužující jej napříč*“.

Otázka č. 12 – Co slouží k přikrytí hrnce?

- Zaznamenané odpovědi: **poklička** (6), **puklice** (6), **poklice** (2), **puklička** (1)

V mluvě obyvatel sledované obce byly nalezeny pojmy **poklice** a **puklice** s jejich formálními deminutivy **poklička** a **puklička**. Všechny tyto jevy náleží k spisovnému jazyku. Deminutivum **poklička** se objevuje převážně v sv. polovině Čech. V menší míře v této části najdeme také **poklici**. Naopak v jihozápadočeské oblasti je charakteristický výskyt lexikálních výrazů obsahující *pu-* (**puklice**, **puklička**). Puklici zmínili respondenti stř. a nejst. generace a je mapována v jč. a jzč. krajních oblastech, ve srovnání s pojmem **puklička**, která je typická pro přechodný pruh mezi areály s výrazy **poklička** (sv. oblast) a **puklice** (jzč. oblast). (ČJA, 2018, [cit. 2021-03-20]) Pukličku zmínil dotazovaný z nejmladší generace. Výraz je podle ČJA (2018, [cit. 2021-03-20]) zachycen v oblasti táhnoucí se z Poohří až na Českobudějovicko a Pelhřimovsko. V jihočeské oblasti ČJA (2018, [cit. 2021-03-20]) dále uvádí *pokryvadlo*. *Kopravadlo* nebo *koprátka* jsou nářeční výrazy oblasti Doudlebska a vznikly ze slovesa *pokryvat*. (Šimánek, 2019, str. 16) Tyto nářeční pojmenování nebyly nikým uvedené.

Otázka č. 13 – Čím připevňujete prádlo na šňůru?

- Zaznamenané odpovědi: **klubalkama** (7), **kolíčkama** (5), **kolíkama** (3)

Jihočeský nářeční výraz **klubalka** označující kolík na prádlo byl uveden několika zástupci z nejst. a stř. generace. (Holub, 2004, str. 256) Další tři dotazovaní znají pojmenování od rodičů či prarodičů pocházejících také z jižních Čech. U ostatních respondentů nebyla znalost tohoto výrazu potvrzena. Všechny výrazy obsahovaly v ins. pl. obecněčeskou koncovku *-ama*.

Otázka č. 14 – Jak nazýváte povlak na povrchu svařeného mléka?

- Zaznamenané odpovědi: **škraloup** (14), **votápek** (1)

Tato otázka získala téměř jednoznačnou odezvu od všech generací. SSJČ (2011, [cit. 2021-03-20]) definuje **škraloup** jako „*usazeninu na povrchu tekutiny, zvl. mléka*“. Tento výraz zabírá celou západní a severní část Čech. Očekávaný výraz metaforického původu *kůže*, který je typický pro oblast Doudlebska, nebyl respondenty zmíněn. **(V)otápek**, pojmenování vyskytující se na Táborsku, Znojemsku a Třebíčsku, bylo uvedeno zástupkyní stř. generace s vloženým protetickým *v* na začátek slova. (ČJA, 2018, [cit. 2021-03-20]) Žena potvrdila, že její rodiče pochází z oblasti Táborska.

Otázka č. 15 – Jak říkáte slané tyčince, kterou člověk obvykle konzumuje k pití?

- Zaznamenané odpovědi: **soletka** (9), **slaná tyčinka** (6)

U každé generace zazněl lexém **soletka**, který je původem z italského jazyka. (Kraus, 2008 str. 738) Vznik tohoto pojmu je též možný procesem univerbizace, kdy ze **slané tyčinky**, zmíněné zbylými šesti respondenty, vznikla **soletka**. (Fedorová, 2019, str. 72)

Otázka č. 16 – Jak se nazývá specifický typ jídla do ruky – do rohlíku zasunutá podlouhlá uzenina namočená do hořčice či kečupu?

- Zaznamenané odpovědi: **pikador** (13), **párek v rohlíku** (2)

Hugo (2006, str. 285) řadí **pikador** do nespisovné slovní zásoby a charakterizuje jej jako „*párek v rohlíku, vyskytující se v slangu současné mládeže*“. Řezník Václav Masopust se inspiroval na dovolené ve Španělsku a v roce 1972 začal jako první prodávat tuto pochutinu právě v Českých Budějovicích, konkrétně v Krajinské ulici. Název pikador se odvíjí od španělského slova *picador*, což v překladu znamená zápasník s býky. Párek v rohlíku se pak dále rozšiřoval po celém našem území, ale pouze na Budějovicku si zachoval svůj původní název pikador. (Křížková, 2018, [cit. 2021-03-21])

Otázka č. 17 – Jak u vás říkáte bramborové placce smažené na oleji?

- Zaznamenané odpovědi: **cmunda** (10), **bramborák** (3), **vošouch** (2)

Velký počet hlasů získal jihočeský název **cmunda**, který SNČJ (2016–, [cit. 2021-03-21]) definuje jako „*smaženou nebo pečenou placku ze strouhaných syrových brambor*“. Jílek (1961, str. 215) tvrdí, že název je spojen s verbem *smoudit*. Rejzek (2012, str. 108) přidává porovnání se současným *čmoudit*, *čoudit* a vysvětluje význam „*kouřit, dýmat*“. Pokrm se chystá různými způsoby. Většina respondentů uvedla, že bramborovou placku připravuje z brambor, vajec, mouky, česneku, soli a majoránky. Tři dotazovaní dále přidávají navíc uzeninu, která se v tradičním jihočeském receptu nenachází. Někteří znají variantu smaženou na oleji a někteří se přiklánějí k variantě pečené v troubě na plechu. Vyjma sledovaného významu popisuje SSJČ (2011, [cit. 2021-03-21]) **bramborák** jako „*větší koš s uchem uprostřed, používaný na brambory*“. **Vošouch**, zmíněný dvěma zástupci sledované obce, je typický pro západočeské nářečí. (Čeština 2.0, 2008–, [cit. 2021-03-21]) U jednoho z nich byl potvrzen původ rodičů z oblasti Plzeňska.

Otázka č. 18 – Jak říkáte sladkému vánočnímu pečivu pletenému z pramenů kynutého těsta?

- Zaznamenané odpovědi: **vánočka** (14), **calta** (1)

Vánočka, zaznamenaná u většiny odpovídajících, označuje vánoční pečivo z kynutého těsta s mandlemi a rozinkami. (SSJČ, 2011, [cit. 2021-03-21]) Vánočka je v jihozápadočeském nářečí označována pojmenováním **calta**. (SNČJ, 2016–, [cit. 2021-03-21]) Zastarale označuje také „*housku či jiný druh pečiva (koláč, vdolek)*“. (Holub,

2004, str. 240) Název byl přejatý z německého nářečí a dále hláskově upraven. (ČJA, 2018, [cit. 2021-03-21]) **Caltu** uvedl pouze jeden zástupce nejstarší generace, ostatní pojem neznali.

Otázka č. 19 – Jak říkáte samici psa?

- Zaznamenané odpovědi: **fena** (10), **fenka** (4), **čubka** (1)

Rejzek (2012, str. 169) uvádí původ pojmu **fena** nejspíše z francouzského nářečního výrazu *fenne*, se stejným významem také latinský výraz *fēmina* označující ženu. Fena označující „*psici*“ se v češtině nachází od 17. století. (Rejzek, 2012, str. 169) ČJA (2018, [cit. 2021-03-22]) navíc zmiňuje původ z německého dialektu, ze slova *fenn*. Šlechtické lovecké společnosti daný výraz rozšířily po našem území. Výskyt ekvivalentu **fena** je typický převážně pro střední a východní Moravu. Slovo zdobnělé **fenka** použili zástupci z každé generace, dohromady čtyři. ČJA (2018, [cit. 2021-03-22]) uvádí nemožnost odlišení skutečného a formálního deminutiva. S pravděpodobností je pojem **fenka** podporován pojmem **čubka**, jenž je ve spisovném jazyce zachycen jako deminutivum. V jižních Čechách byly mapovány výrazy *kudla*, *čuba* a jeho dubletní forma **čubka**, která se vyskytla v dotazníku pouze jednou. (ČJA, 2018, [cit. 2021-03-22]) Po zodpovězení otázky byla zástupcům položena ještě další otázka, zda by tímto slovem hanlivě označili ženu. Pouze jedinec ze střední generace, který uvedl výraz *čubka*, by takto vulgárně nazval ženu střídající partnery.

Otázka č. 20 – Jak se říká kulatým tmavomodrým lesním plodům?

- Zaznamenané odpovědi: **borůvky** (13), **černé jahody** (1), **jahody** (1)

Základní pojmenování **borůvka** se běžně používá na území celé naší republiky, a proto není překvapení, že téměř všichni respondenti odpověděli takto. Nářeční dvouslovné pojmenování **černá jahoda** označující plody lesního keříku se vyskytlo pouze u nejstarší generace pocházející z oblasti severně od Českých Budějovic. Podle ČJA (2018, [cit. 2021-03-22]) toto sousloví pokrývá větší část západních Čech a také menší areál v centrálním úseku střm. nářečí. ČJA (2018, [cit. 2021-03-22]) mapuje na západě Čech současně s ekvivalentem **černá jahoda** také výskyt ekvivalentu **jahoda**, který byl zmíněn

zástupkyní z nejst. generace, která pochází z Plzeňska. Samotné substantivum **jahoda** označovalo bobulovité plody různého druhu, tudíž s pomocí atributu *černá jahoda/červená jahoda* dochází ke specifikaci výrazu. (ČJA, 2018, [cit. 2021-03-22])

Otázka č. 21 – *Jak se u vás říká neupravené, nepořádné ženě?*

- Zaznamenané odpovědi: **cuchta** (6), **cumploch** (4), **nic neuvedli** (3), **flundra** (1), **šmudla** (1)

SSJČ (2011, [cit. 2021-03-22]) vysvětluje výraz **cuchta** jako hanlivé označení pro „*rozcuchanou, nepořádnou, nehodnou ženu, běhnu*“. Šest respondentů (dva z nejst., tři ze stř. a jeden z nejml. generace) aktivně užívá toto pojmenování, dalších devět mluvčích uvedlo, že ho již zaslechli, ale nepoužívají ho. Jde o obecnější pojmenování. Nářečním ekvivalentem je *cuchna*. (Holub, 2004, str. 241) Dalším uvedeným výrazem je **cumploch**, který je pravděpodobně původem z německého nářečního výrazu *Zumpel*, který označuje nepořádnou a línou ženu. (Hugo, 2006, str. 84) Tento pojem zvolili tři zástupci z nejst. a jeden ze stř. generace za svou odpověď. Rejzek (2012, str. 175) charakterizuje pojem **flundra** jako *běhna*, dříve označovaná také jako *flandra* „*žena přišlá s flanderskými vojáky*“. Taktéž původem z německého nářečí, ze slova *Flander, Flunder*. Označení **šmudla**, které použil zástupce nejmladší generace, nese podle Huga (2006, str. 367) dva hanlivé významy. První značí nečistotného člověka, ženy mohou být pojmenovány jako *špindíry*, druhé označení náleží služce či pouliční holce. Výraz pochází nejspíše z německého *Schmuddel* (*špína*), *schmuddlig* (*ušpiněný*) nebo *Schmutz* (*špína*). (Hugo, 2006, str. 367) Zbylé tři zástupce nejml. generace nenapadlo žádné pojmenování.

Otázka č. 22 – *Jak říkáte kýčovitě dámské pokrývce hlavy? Někdo má na hlavě...*

- Zaznamenané odpovědi: **hučku** (13), **klóbrc** (2)

Téměř všichni dotazovaní uvedli obecněčeské expresivní pojmenování **hučka**, které pravděpodobně vzniklo z německého *Hut*. (Rejzek, 2012, str. 218) Hugo (2006, str. 158) jej popisuje jako „*obnošený či nepřiliš vzhledný klobouk*“. Jako další uvedený byl **klóbrc**, který taktéž expresivně nazývá klobouk. Mezi očekávanými odpověďmi byl např. *čábrsdekl*, který původně expresivně označoval židovský klobouk, který se nosil

o šábesu, tedy *šábesdekl.* (SNČJ, 2016, [cit. 2021-05-05]; srov. Balík a Szpuk, 2020, [cit. 2021-05-05])

Otázka č. 23 – Jak říkáte vlasům spletým o delšího silnějšího proudu?

- Zaznamenané odpovědi: **copan** (11), **cop** (4)

Copan je augmentativum od slova **cop**. Copan je mapován v oblasti s rozsahem převládajícím. Zabírá celé Čechy, dále zasahuje až do západní poloviny Moravy a pak s přerušením do území Slezska. V oblasti Budějovicka se podle mapy ČJA oba výrazy vyskytují běžně. (ČJA, 2018, [cit. 2021-03-23]) **Cop** je přejatý z německého *Zopf* (*cop*) a souvisí s anglickým *top* (špička, vrchol). (Rejzek, 2012, str. 108)

Otázka č. 24 – Jak se řekne, že někdo nebo něco je zranitelný/é, náchylný/é k úhoně?

- Zaznamenané odpovědi: **háklivej** (8), **cimprlich** (4), **hajsavej** (3)

Největší počet odpovědí získalo adjektivum **háklivý** (háklivej – diftongizace *ý/í* → *ej*, obecněčeský hláskoslovný znak). Jílek (1961, str. 70) uvádí, že jde o jihočeský výraz, který pochází z německého *heikel* (choulostivý). „*Do češtiny se dostalo přes lidové ‚heikelig‘ a odtud přes rakouské ‚haklich‘*“. (Hugo, 2006, str. 144–145)

SSJČ (2011, [cit. 2021-03-23]) popisuje nesklonné adjektivum **cimprlich** jako poněkud zastaralý výraz, který expresivně vyjadřuje vlastnosti: „*příliš jemný, choulostivý, rozmazlený, upejpavý*“. Např. „*je trochu cimprlich, ale je to dobrá ženská*“. Pochází z německého *zimperlich*, *zimpferlich*. (Hugo, 2006, str. 80)

Přídavné jméno **hajsavý**, pocházející z jižních Čech, označuje vlastnost „*být přecitlivělý na zacházení (i slovní)*“ Jde o regionální výraz. (Čeština 2.0, 2008–, [cit. 2021-03-23])

Otázka č. 25 – Jak vyjádříte, že někdo někoho hladí po zádech, aby ho už nesvrbělo?

- Zaznamenané odpovědi: **škrabat** (7), **šodat** (5), **drbat** (3)

Nejčastěji uváděný pojem **škrabat** (škrábat) vychází „*od praslovanského *skrabati (iterativum) od *skrobiti, to pak odvozeno od *skre(b)iti*“. (Rejzek, 2012, str. 631)

Verbum **šodat** bylo taktéž uvedené několika respondenty ze všech generací. Ačkoli se mi nepodařilo výraz ve vhodných zdrojích dohledat, odvažuji si tvrdit, že jde o jihočeský nářeční výraz s významem *lechtat*.

Drbat, verbum zmíněné jedinci z každé generace, se nachází v českých a slovenských dialektech a jen ojediněle v dokladech slovinských a východoslovanských. Vytvořené z praslovanského **d̥rbati*. (Rejzek, 2012, str. 143)

Otázka č. 26 – Jak se řekne, že se někomu zlepší vážně podlomené zdraví? Nemohl se z té nemoci dlouho...

- Zaznamenané odpovědi: **zberchat se** (9), **vyhrabat se** (3), **uzdravit se** (3)

Nářeční výraz **zberchat se** označující slovesa *vzpamatovat se, uzdravit se, dostat se do kondice* se v dotazníku objevil u každé generace. (Holub, 2004, str. 300) Ti, kteří tímto pojmem neodpověděli, následně uvedli, že tento místní pojem znají od starších generací.

SSČJ (2011, [cit. 2021-03-24]) uvádí dokonavé sloveso **vyhrabat se** a k němu příklad „určitě se z toho (z nemoci, z nesnáží apod.) vyhrabe (ve významu dostane se)“.

Otázka č. 27 – Znáte frazém „mít prdel/zadek jako Čtyři Dvory“?

- Zaznamenané odpovědi: **ano** (12), **ne** (3)

Po otázkách sledujících stav nářeční slovní zásoby jsem respondentům položila otázku ohledně frazeologismu, který většina z nich velmi dobře znala. Pouze 3 dotazovaní uvedli, že frazém neznají. Žena z nejstarší generace zmínila také znalost synonymního frazému *mít zadek jako štyrskéj valach*.

Čtyři Dvory je název části obce České Budějovice 2, nacházející se na levém břehu Vltavy. Tato část města získala pojmenování podle počtu hospodářských dvorů českobudějovických měšťanů. Tato oblast byla německy nazývána *Vierhöf*. (Kuča a Pletzer, 1998–2021, [cit. 2021-03-24]) Obyvatelé Českých Budějovic, případně obyvatelé blízkého okolí (např. Boršova nad Vltavou), tuto městskou část hovorově nazývají *Čtyrák*.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala analýzou každodenní mluvy obyvatel jihočeské obce Boršov nad Vltavou, která se nachází v blízkosti Českých Budějovic. Analýza byla provedena na základě rozboru nahrávek a nářečního dotazníku.

Při analýze zvukových záznamů se zástupci z nejmladší, střední a nejstarší generace byl zjištěn hojný výskyt rysů typických pro mluvenou češtinu, jako je redukce souhláskových skupin zapříčiněná nedbalou mluvou.

Z obecněčeských hláskoslovných prvků se u všech generací nejčastěji objevovaly změny diftong *ej* za *ý/i* (*rejžovej*), úžení *é* v *i* (*jihočeskího*), diftong *ou* za starší *ú* (*mouka*) a změna *č* na *š* (*štiri*). Protetické *v* používali především zástupci střední a nejstarší generace (*vořechi*). V menší míře se v mluvě projevila absence náslovného *j* (*ešće*).

Obecněčeské tvarotvorné prvky byly také zaznamenány u všech generací. Jde především o výskyt jednotné koncovky v 7. pádě plurálu (*za známíma, s těstovinama*), koncovka *aj* ve 3. osobě plurálu (*daj, maj*), vypuštění koncového *-l* v přičestí minulém (*jed, upek*) a koncovka *-m* v 1. osobě plurálu indikativu přezenta (*pečem, pijem*). U nejmladší generace bylo také zaznamenáno koncové *jc* u stupňování příslovčí (*nejčastějce*).

Z hláskoslovných jevů jihozápadočeské podskupiny byla zachycena u všech generací výslovnost bez protetického *v* (*od stolu, ostatní*). U nikoho z mluvčích se však nepotvrdila spojitost s doudlebskou oblastí, tudíž se domnívám, že se jedná pouze o snahu mluvit spisovně. Výsledky své bakalářské práce jsem porovnávala s výsledky kvalifikační práce Matěje Mayera (2017, str. 49–51), který se věnoval běžné mluvě v obci Zliv. Mayer (2017, str. 49–51) při analýze zaznamenal v hojné míře výskyt výslovnosti skupiny *mj* oproti většinovému *mň*. Ve své kvalifikační práci jsem zaznamenala skupinu *mj* (*mjela*) společně se skupinou *mň*, která se vyskytovala častěji, pouze dvakrát u nejstarší generace. U střední a nejmladší generace jsem tento jev nezaznamenala. Rozloženou výslovnost *mje* zachycuje také Květa Měšťanová (2018, str. 235) ve své disertační práci u nejstarší generace společně s výskytem skupiny *mň*. Další prvky vyskytující se v této kvalifikační práci pouze u nejstarší generace jsou nadměrná délka vokálů (*támhle*) a anticipace měkkosti (vkládání *j* před měkké zubnice *t'*, *d'*) (*tejd'ka*), která se objevuje převážně v západní části jihozápadočeské podskupiny. Jelikož se tyto prvky objevují minimálně a pouze u nejstarší generace, domnívám se, že jsou již na ústupu a dochází k jejich

postupnému stírání. Dále se z fonetických prvků u střední generace jednou objevila krátkost v infinitivu (*vest*). Mimo nahrávání byla též zachycena typická větná intonace na konci věty s partikulí *ne?*, která není bohužel v nahrávkách zaznamenána.

Tvarotvorné jevy jihozápadočeské podskupiny byly zaznamenány u všech mluvčích, ale většinou pouze v malé míře. V mojí sondě a také v Mayerově bakalářské práci (2017, str. 49–51) se objevují velice podobné morfologické prvky. Především se jedná o výskyt koncovky *i/i*, *aji/aji* u sloves ve 3. osobě plurálu (*maji*, *začínají*), podoby rodinných jmen typu *Novákú* (*Bilichú*), zachovaný rozdíl mezi genitivem a dativem/lokálem sg. při skloňování ženských adjektiv a zájmen (*kolem tí třešňoví ulice x f tej dobje*) a záměnu *jc/jic* za *ovi* u místních jmen (*v Hrdějčích*, *v Buďejčích*). Časté je používání ustrnulých tvarů přídavných jmen přivlastňovacích na *ovo* (*Honzovo*, *tátovo*), které jsem zaznamenala metodou přímého pozorování u každé generace. Tento jev byl v nahraných rozhovorech zaznamenán u každé generace (jednou u nejml., dvakrát u stř. a jednou u nejst. generace). Výzkum dokládá, že tyto zmíněné tvarotvorné rysy se objevují v mluvě všech generací a jsem přesvědčena, že budou nadále přetrvávat. Stejně jako v práci Matěje Mayera (2017, str. 49–51) se i v této objevuje zakončení 1. pádu plurálu podstatných jmen rodu mužského životného vokálem *i* (*kluci*) pouze minimálně, konkrétně jednou u střední a jednou u nejstarší generace.

V publikaci *Český jazyk na přelomu tisíciletí* se Marie Janečková (1997, str. 193–200) zabývá analýzou nářeční situace v jihočeském regionu v 80. a 90. letech. V tomto období byla v mluvě nejstarší generace nalezená jihočeská disimilace zdvojených sykavek, polosykavek a zubnic (*babijce*) a v malé míře také změna asimilovaného *g* v *h* ve spojení *kd-* (*ňehdo*). Co se týče jmen rodinných, tak již v 90. letech mizí typ *Novákojc*, který jsem ve své práci také nezaznamenala. Tyto zmíněné jevy jsem ve své analýze již nenalezla, tudíž se domnívám, že již ve sledované oblasti vymizely.

Z hlediska lexikální zásoby lze potvrdit, že u každé generace byl v nahrávkách nebo při vyplňování nářečního dotazníku zaznamenán jihočeský lexikální jev. Cílem lexikálního dotazníku bylo odhalit, zda se v současné mluvě obyvatel obce Boršov nad Vltavou objevuje nářeční lexikální zásoba typická pro jižní Čechy, respektive pro oblast, ve které je obec situována. Dotazník se skládal z 26 dotazů, které zjišťují aktivní slovní zásobu a poslední, 27. dotaz, se zabývá pasivní slovní zásobou.

Pro srovnání výskytu nářečních lexikálních jevů v různých obdobích jsem vybrala *Český jazykový atlas* (2018, [cit. 2021-05-05]), dílo, pro které byl jazykový materiál sbíraný v 60. a 70. letech minulého století. Dotazníkové šetření ukazuje, že některá nářeční pojmenování jsou téměř setřelá, např. *calta* (výraz uvedený pouze jedním mluvčím z nejst. generace; ostatní dotazovaní jej neznali) a *lokáč* (uvedený jedním zástupcem nejst. generace, další dva z nejst. a jeden ze stř. generace pojmenování znali od rodinných příslušníků, ale sami jej nikdy nepoužili). Podle ČJA (2018, [cit. 2021-05-05]) se tyto výrazy v 60. a 70. letech běžně objevovaly v jižních Čechách, ale v současnosti se v aktivní slovní zásobě téměř nevyskytují. Další výraz, který již nikdo z dotazovaných z nejml. generace neřadí do aktivní slovní zásoby, je *klubalka*. Podobně je tomu tak i u lexému *hapina*, kdy zástupci nejml. generace uvedli, že pojem nepoužívají, ale zaslechli ho u svých rodinných příslušníků. Naopak výzkum potvrdil, že v mluvě stále nalezneme např. výraz *špršel*, který byl zmíněn zástupci z každé generace a ČJA (2018, [cit. 2021-05-05]) uvádí, že výskyt pojmenování je typický pro oblast Budějovicka. Dále také přetrvává používání výrazu *kropáč*, který do své aktivní slovní zásoby zahrnují osoby napříč všemi generacemi a ČJA (2018, [cit. 2021-05-05]) ho mapuje v jzč. oblasti.

Výrazy stále přetrvávající i u mladších osob patří v hojné míře do oblasti jihočeských pokrmů, např. *cmunda*, *kulajda*, *zelňák* a *pikador*. Dále se u střední generace objevil *žahour* a u nejstarší generace *kočičák*. Adjektivum *háklivý*, které je velice běžné v každodenní komunikaci u všech generací, zmiňuje již Jílek (1961, str. 70) ve své publikaci, která je již 60 let stará.

Závěrem lze říci, že u všech věkových skupin byly zaznamenány jihozápadočeské nářeční prvky, avšak je nutné zmínit, že v mluvě nejmladší generace v menší míře než u generace střední a nejstarší. Výzkum potvrdil, že u některých nářečních jevů dochází k postupnému stírání (např. skupina *mj*, anticipace měkkosti). Některé rysy již plně vymizely (např. jihočeská disimilace, rodinná jména typu *Novákojc*). Jiné stále přetrvávají i u nejmladší generace (např. koncovky *i/i*, *aji/aji* u sloves ve 3. osobě plurálu, ustrnulé tvary přídavných jmen přivlastňovacích na *ovo*). Podobně tomu tak je i u lexikální nářeční zásoby. Některé lexémy se vyskytují pouze u nejstarší generace (např. *calta*, *lokáč*) a u mladších generací byly nahrazeny odlišnými výrazy. Jiné nářeční pojmy (např. *cmunda*, *kropáč*, *špršle*) jsou stále živé i u nejmladší generace. Tato nářeční pojmenování se dědí z generace na generaci a budou pravděpodobně v mluvě přetrvávat.

Seznam použitých zdrojů

Bibliografie

- Bělič, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. Praha, 1. vydání : Státní pedagogické nakladatelství, 1972.
- Bělič, Jaromír. *Přehled nářečí českého jazyka*. Praha : Univerzita Karlova, 1981.
- Bogoczová, Irena. *Textová opora ke studiu mluveného českého jazyka a dialektologie*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2012. ISBN 978-80-7464-033-9.
- Cuřín, František a kolektiv. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1964.
- Filipec, Josef a Čermák, František. *Česká lexikologie*. Praha : Academia, 1985. Studie a práce lingvistické.
- Holub, Zbyněk a Janečková, Marie. *Úvod do české dialektologie*. České Budějovice : Pedagogická fakulta JU, 1. vydání, 1993. 80-7040-074-9.
- Holub, Zbyněk a kol. *Doudlebské nářečí a slovník*. České Budějovice: Roční období, 2004. 80-85524-01-5.
- Holub, Zbyněk. *Dialektologická praktika (Úvod do praktické dialektologie)*. České Budějovice : Jihočeská univerzita České Budějovice, 1996. 80-7040-163-X.
- Hubáček, Jaroslav. *Malý slovník českých slangů*. Ostrava : Profil, 1988.
- Hubáček, Jaroslav. *Čeština pro učitele*. místo neznámé : [Odry]: Vade Mecum Bohemiae, vydání 4. upr., 2010., 978-80-86041-37-7.
- Hugo, Jan. *Slovník nespisovné češtiny*. Praha : Maxdorf, 2006. 80-7345-098-4.
- Janečková, Marie. Vývoj nářečních jevů v jihočeském regionu. In: Daneš, František a kol. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997. 80-200-0617-6.
- Jílek, František. *Jihočeský člověk a jeho řeč*. České Budějovice : Krajské nakladatelství České Budějovice, 1961.

- Kraus, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha : Academia, 2008. 978-80-200-1415-3.
- Krejčů, Irena. *Od minulosti k přítomnosti obce Boršova nad Vltavou*. Boršov nad Vltavou : Obec Boršov nad Vltavou, 2004.
- Lamprecht, Arnošt a Michálková, Věra. *České nářeční texty*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1976.
- Pokorný, Ludvík. *Úvod do české lexikologie*. České Budějovice : Pedagogická fakulta ČB, 2. vydání, 1991. 80-7040-050-1.
- Rejzek, Jiří. *Český etymologický slovník*. Vozice : Leda, 2012. 978-80-7335-296-7.
- Šimánek, Jan. *Doudlebsko od jara do zimy: výroční zvyky, slavnosti a zábavy z jihu Čech*. České Budějovice : Bohumír Němec–Veduta, 2019. 978-80-88030-41-6.

Internetové zdroje

- Balík, Štěpán a Szpuk, Roman. Šlamastika s židovskými prvky v šumavské a jihočeské němčině. In: *Milk & Honey* [online]. 2020 [cit. 2021-05-05]. Dostupné z: <https://issuu.com/milkhoneymag/docs/mh-37-net>
- Boršov nad Vltavou. In: *Oficiální stránky Jihočeský venkov, z.s.* [online]. 2021 [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: https://www.jihoceskyvenkov.cz/o-nas/clenske-obce-1/borsov-nad-vltavou-0_241.html
- Čeština 2.0 [online]. 2008–. Dostupné z: <https://cestina20.cz/>
- Fritschova stezka údolím řeky Vltavy. In: *Jižní Čechy* [online]. 2021 [cit. 2021-20-03]. Dostupné z: <https://www.jiznicechy.cz/pohodove/aktivni-pohoda/pesky-po-jiznich-cechach/fritschova-stezka-udolim-reky-vltavy>
- Kostel sv. Jakuba Většího v Boršově nad Vltavou. In: *Oficiální stránky Jihočeský venkov, z.s.* [online]. 2021 [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: https://www.jihoceskyvenkov.cz/turisticke-cile/cirkevni-pamatky/kostel-sv-jakuba-vetsiho-vborsove-nad-vltavou-0_314.html

- Křížková, Johana. Co má hot dog společného se psy a kde se vlastně vzal? In: *Idnes.cz* [online]. 2018 [cit. 2021-03-20]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/recepty/hot-dog-recept-parek-v-rohliku.A180812_105742_recepty_job
- Kuča, Karel a Pletzer, Karel. Čtyři Dvory. In: *Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. 1998–2021 [cit. 2021-03-24]. Dostupné z: <http://encyklopedie.cbudejovice.cz/clanek/ctyri-dvory>
- O obci – Obec Boršov. In: *Úvod – Obec Boršov* [online]. 2021 [cit. 2021-01-11]. Dostupné z: <https://www.borsovnvl.cz/obec/o-obci/>
- Počet obyvatel Boršov nad Vltavou. In: *Místopisný průvodce* [online]. 2021 [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.mistopisy.cz/pruvodce/obec/2139/borsov-nad-vltavou/pocet-obyvatel/>
- Zámek Poříčí. In: *Hrady.cz* [online]. 1995–2021 [cit. 2021-03-13]. Dostupné z: <https://www.hrady.cz/zamek-porici>
- [ČJA] Ústav pro jazyk český AV ČR. *Český jazykový atlas* [online]. 2018. Dostupné z: <https://cja.ujc.cas.cz/e-cja/>
- [NESČ] Ústav pro jazyk český: *Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2012–2020. Dostupné z: <https://www.czechency.org/>
- [SNČJ] Ústav pro jazyk český AV ČR. *Slovník nářečí českého jazyka A–Č* [online]. 2016–. Dostupné z: <https://sncj.ujc.cas.cz/>
- [SSJČ] Ústav pro český jazyk ČSAV. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. 2011. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>
- [PSJČ] Ústav pro jazyk český. *Průruční slovník jazyka českého (1935–1957)* [online]. 2007–2008. Dostupné z: <https://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php>
- [PSK] Národní knihovna ČR. In: *Ptejte se knihovny* [online]. 2004–2014. Dostupné z: <https://www.ptejteseknihovny.cz/dotazy/jizdni-kolo>

Bakalářské práce

- MAYER, Matěj. *Analýza běžné mluvy v obci Zliv*. Č. Budějovice, 2017. bakalářská práce (Bc.). JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Filozofická fakulta

Diplomové práce

- FEDOROVÁ, Alena. *Běžná mluva v Českých Budějovicích a okolí (jazyková sonda)*. Č. Budějovice, 2019. diplomová práce (Mgr.). JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Filozofická fakulta

Disertační práce

- MĚŠŤANOVÁ, Květa. *Mluvená čeština napříč generacemi*. Č. Budějovice, 2018. disertační práce (Ph.D.). JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH. Filozofická fakulta

Přílohy

Příloha č. 1 – Lexikální dotazník, který mi poskytl PhDr. Štěpán Balík, Ph.D.

Informace o respondentovi

- Pohlaví
- Rok narození
- Dosažené vzdělání
- Oblast, z níž respondent pochází, kde nyní žije a kde studoval(a)/pracoval(a)
- Oblast, z níž pocházejí rodiče
- Oblast, z níž pocházejí prarodiče z matčiny strany
- Oblast, z níž pocházejí prarodiče z otcovy strany

Otázky dotazníku

1. Jak pojmenujete staré jízdní kolo, které není příliš kvalitní a slouží pouze k popojíždění v dané oblasti?
2. Do čeho lze postavit bicykl / jízdní kolo před obchodem / hospodou / úřadem?
3. Jak říkáte podélné prohlubni na okraji cesty / silnice?
4. Jak se říká mělké prohlubni s vodou na chodníku či silnici?
5. Jakým kuchyňským náčiním přemístíte polévku na talíř?
6. Jak nazvete namrzlou či zledovatělou vodu na cestě, která je pak kluzká?
7. Jak se říká kruhové stavbě vyhloubené do země, z níž se čerpá voda?
8. Co si vezmete, chcete-li vozit zeminu, stavební materiál apod.?
9. S čím se zalévají záhony, když není k dispozici hadice?
10. Jak nazýváte nástroj k odhrabávání sněhu?
11. Jak nazýváte kulatou vodorovnou část žebříku?
12. Co slouží k přikrytí hrnce?
13. Čím připevňujete prádlo na šňůru?
14. Jak nazýváte povlak na povrchu svařeného mléka?
15. Jak říkáte slané tyčince, kterou člověk obvykle konzumuje k pití?
16. Jak se nazývá specifický typ jídla do ruky – do rohlíku zasunutá podlouhlá uzenina namočená do hořčice či kečupu?
17. Jak u vás říkáte bramborové placce smažené na oleji?
18. Jak říkáte sladkému vánočnímu pečivu pletenému z pramenů kynutého těsta?
19. Jak říkáte samici psa?
20. Jak se říká kulatým tmavomodrým lesním plodům?
21. Jak se u vás říká neupravené, nepořádné ženě?
22. Jak říkáte kýčovitě dámské pokrývce hlavy? Někdo má na hlavě...
23. Jak říkáte vlasům spleteným o delšího silnějšího proudu?
24. Jak se řekne, že někdo nebo něco je zranitelný/é, náchylný/é k úhoně?
25. Jak vyjádříte, že někdo někoho hladí po zádech, aby ho už nesvrbělo?
26. Jak se řekne, že se někomu zlepši vážně podlomené zdraví? Nemohl se z té nemoci dlouho...

Poslední, od původního pozměněný, dotaz zaměřený na pasivní slovní zásobu:

27. Znáte frazém „mít prdel/zadek jako Čtyři Dvory“?

Příloha č. 2

Přepis 1. nahrávky nejmladší generace

Povídáme si o životě v Boršově nad Vltavou

1 Žiju tady od narození v Boršovje, akorát dřív sme bidleli v jiné části Boršova, no, bidleli
2 sme přet mostem a teď bidlíme za mostem, no, v nových barákách. Chodila sem tady
3 do školky a chodila sem tady i do školi, do pátí třídi je to tady jenom. A potom sem šla
4 do Rožnova do Buděj. Tam sem bila do devítki a na střední sem bila taki v Budějčích.
5 [...] No, to určitě. Bilo tu míň barákú a zmňeňilo se tu tak ňejak hodně vjecí bich jako
6 řekla. Třeba tendle park, ve kterím sme, tu vůbec nebil. A potom ten park za hřbitovem
7 tag ten tu taki nebil. I vlasňe pot fotbalákem. Fodbaloví hřišťe, no, to se taki zmňeňilo.
8 A ti baráki, no, se to tady celí rozrostlo. A vlasňe i steska třeba k Ribúm. [...]

Povídáme si o Vánocích

10 No, Vánoce v d'ectví, já si to jako úplně nepamatuju, ale vim, že sme dicki, žejo, bila
11 rodiná večere a museli sme k tomu mít puštění koledi. Tagže to si pamatuju. To se mi
12 nelíbilo. Jo, a bila potom vlasňe normálně večere, nemňeli sme žádní zviki, že bi se
13 nesmňelo stávat od stolu nebo ti dvacet'ikoruni. To aš teď gdiš už žiju s tat'kou. No, tagže
14 to sme přet'im aňi nemňeli. [...]

Ptám se, zda trávila jako malá Vánoce s prarodiči

16 Jako úplně malí sme tam chodili. Ešťe, že sme jako trávili Vánoce tam, ale potom diš už
17 sme bili vjecí s bráchou, tak potom už sme trávili je normálně doma a k babičkám sme
18 chodili vječinou druhej den. No, a teď už trávíme Vánoce vlasňe jinak, protože mam dvje
19 nevlasní mlačí ségri. Tagže je tam ešťe taková ta d'ecká radost a ešťe takoví to heskí, že
20 se na fšechno t'ěší a třeba přes den se snaží nejíst maso, abi vid'eli zlatí prasátko. Stejňe
21 ho ňigdi nevidí. Já sem to nevidržela, ale Jaňička to mislim vidržela. A vlasňe potom diš
22 máme večeri, tag si dáváme vlasňe pot talíř deset'ikorunu a šupinu. Deset'ikoruna je se mi
23 zdá, no, teď nevím úplně k čemu, jako abis mňela dicki peníze, a šupina je pro šest'etí.
24 A vlasňe nesmíme stávat od stolu, protože to se říká, že diš vstaneš od stolu, ňejak za rok
25 zemřeš nebo ňeco takovídleho.

Ptám se, co obvykle mívají k večeri a kdo jí připravuje

27 K večeri máme bramborovej salát a kapra. A políčku máme taki tu ribí, no. Ale ta nejmlačí
28 má vlasne lososa. [...] Jo, kapra d'elá a porcuje nám tat'ka a vlasne šupini a to fšechno on
29 d'elá, protože já sem na to háklivá. Já to nemám ráda, ne, fakt. [...] Po večeri deme vlasne
30 fšichňi do pokoje, no, a potom zazvoňi Ježíšek a holki chvátaj dolu ke stromečku
31 rozbalovat dárki. [...]

32 *Bavíme se o pečení*

33 Cukroví pečem, ale pečeme takoví to klasickí, perníčky, lineckí, vanilkoví rohlíčky,
34 kokoski. Ale já mam vlasne celijakiji, tagže si d'elam zvlášť cukroví. Tagže to jako d'elam
35 z jiní mouki a z jiních vlasne jakobi surovin. Ale moc si aňi cukroví pro sebe ned'elam,
36 vječinou jenom vosí hňízda ti mi chutnaj nejvíc. [...] Pečivo vánoční [...] vánočku
37 d'eláme, no, a vlasne to je fšechno. [...] No, ale tihle Vánoce sou teť vlasne d'ivní. Jak je
38 ten koroňák, tag je to takoví jiní, že se vlasne nemůže choďit aňi na punč na námňestí,
39 nejsou žádní stánki, no, je to takoví d'ivní, smutní. A aňi sních nebil na Vánoce.

40 [...]

41 *Ptám se, jak tedy předminulé Vánoce slavili*

42 No, choďili sme na námňestí na stánki. A nebo vlasne holki třeba ve škole mívaj rúzní
43 takoví ti stánki, jako vánoční jarmark, že tam prodávali svoje rúzní cukroví a nebo takoví
44 ňejakí ti and'elíčky a zvonečky a rúzní víropki, co virobili. No, a teť sem si spomněla, že
45 jezďíme den nebo dva přet Vánoci na nášťevu za známíma do Roudního. [...]

46 *Přecházíme k Velikonočním svátkům*

47 Na Velikonoce zdobíme vajčka. [...] No, vifukujem a nebo normálne vaření d'eláme
48 a d'eláme vajčkovou pomazánku. Vifukováňi taki, ale vono je s tim docela dost práce to
49 vifouknout. Tagže, zdobíme vajčka, to vječinou holki a potom pečem beránka, vječinou
50 aspoň tag dva, protože se to vždicki hnet sní. Mazanec a jidáše ešťe. Ale jako ne úplne
51 dicki, ale snažíme se. [...] Letos aňi nechod'í koledňici, tagže aňi tolik toho neňi, ale aspoň
52 tag, abi se jako [...] pro holki, no, abi to doma bilo ozdobení.

53 *Ptám se, zda barví vajíčka také přímo ona*

54 Já moc ne. Vječinou holki. Alča s holkama. Ale jako taki občas, ale letos asi nebudu,
55 protože uš je maj nabarvení mislim. [...]

56 ***Ptám se na koledníky***

57 Chod'ili k nám koledníci. Dicki m'ne vipráskali. Vim, že sem jim 'nigdi nech't'ela otevřít
58 dveře. [...] Pak dostali 'nejakí vajčka nebo čokoládu. A šli zase o dveře dál. [...]

59 ***Bavíme se o jídle***

60 K hlavnímu jídlu to se jí ta náď'ifka, jíme náď'ifku, no. [...] Tag mam ráda třeba kuře na
61 paprice s 'testovinama. [...] No, ale tag mi to dicki uš vječinou d'eláme, že to zahuš't'ujeme
62 jinou moukou. A nebo mam ráda třeba rejžovej nákip se švestkama. [...]Ňam, já to
63 miluju. [...] Nejčast'ejce si d'elam dicki jako 'nákou richlofku. [...] Ale třeba gdiš se d'elaj
64 knedlíki, tag ti sou jako takoví jako složit'ejší. To si vječinou ned'elam, protože je s 'tím
65 strašná práce, tagže to m'ne moc nebaví. A pak diš maji třeba kachnu se zelim
66 a s knedlíkem, tag to jim dicki závid'im, no. Třeba houskoví nebo tet' sme d'elali drbáki.
67 [...]

68 ***Ptám se, jak se „drbáky“ dělají***

69 Ti sou púl vaření a napúl siroví a mouka a potom 'nejak přesne uš nevím. [...]

70 ***Ptám se, zda dotazovaná ráda houbaří a jaké houby sbírá***

71 Jojojo, docela jo, ale musí to rúst. Nebaví m'ne chod'it po tom lese púl hod'ini a 'nic a nemít
72 žádnou houbu. Ale mam i houbi ráda, jakože v jídle. Třeba v omáčkách. [...] Hřípki, liški,
73 pak kozák se mi zdá. Pak je ten vlasne ten hřip modrák. To je jakobi ten nepravej hříbek.
74 A pravej hříbek je ten bílej úplne, s tou h'nedou jakobi. Ten modrej, diš ho jakobi nařízneš,
75 tak to tak jako zmodrá. [...] Ale hod'ne si to pleteš se satanama. To vipadá stejne. To bi
76 se dicki m'nelo, diš to nevíš, tag jako jenom žď'ibíček jenom dát jako na jazik. Diš je to
77 hořkí, tag vlasne to vihod'íš, no. Protože 'negdi to fakt nejde poznat, no.

78 [...]

79 ***Ptám se, jak nazývá stupadlo u jízdního kola***

80 Šlapačka. [...]

81 ***Bavíme se o jihočeských kulinářských specialitách***

82 Jihočeskího... tak třeba m'ne napadá vlasne pikador, jako párek v rohlíku, že se tomu říká
83 pikador, a máme to vlasne jenom tadi v Bud'ejcích. Ostatní m'nesta jako to nevjed'eli, co
84 to vlasne je, no. Tagže pikador, no, a potom mam ráda cmundu, akorát ta je teda taková

85 hodně mastnoučká. Potom mne ještě napadá zeliňák, ale ten nevím, jestli je jenom jako
86 jihočeskej, ale ten děláme doma jako často docela, no. To je takový, že dlouho vidrží a je
87 to dobrý, no.

88 **Přepis 2. nahrávky nejmladší generace**

89 *Bavíme se o Vánocích*

90 Tagže přet Vánocema pečeme s babičkou a s mamkou cukroví. Vječinou lineckí, rohlíčky,
91 vosí hnízda. Ja mam asi nejrači takový rumový čokoládový koule. To je babički recept.
92 Dicki přet Štědrím dnem večer zdobíme stromeček. Jakobi den přet Štědrím dnem.
93 Nejdříf dole u babički s dědou a pak nahoře, ale dříf sme to mívali tag, že nám Ježíšek
94 přines stromeček už ozdobenej. Diš sme bili malí, no. [...] Večer na Štědrej den jíme
95 kapra s bramborovým salátem.

96 *Ptám se, zda doma dodržují pověru o zlatém prasátku*

97 Jo, to držíme. Nejíme maso, ale jinak jako jíme normálně, že jako, nevjeříme na zlatí
98 prasátko, akorát to maso, to tam prostě chibí.

99 *Dále se bavíme o štědrodenním obědu*

100 Máme hrachovou políčku. Pak i ribí, ale tu já třeba nejím, tagže mam hrachovou. A pak
101 máme šiški s mákem. [...]

102 *Vracíme se k tomu, co doma dělají o vánočních svátcích a před nimi*

103 Vždicki přet Vánoci, den přet tím Štědrím dnem, jezdíme s babičkama do Hrdějce
104 k našim známím. Tam tak jako popjíme, připravujem se na ti Vánoce. Dáme si pár
105 štamprlí Bechera. [...]

106 *Bavíme se o zvycích*

107 Diš sme bili malí, tag sme roskrajovali jabka, ale teť už to jako moc nedodržujem. [...]
108 Jo, adventní vjence. To je moje hobi. To miluju to virábjeňí. [...]

109 *Bavíme se o kaprovi*

110 Mí ho máme doma ve vaňe. Párkrát už sme teda taki skoušeli ho mít zabitího, ale je to
111 vječinou Honzovo práce se o tohle postarat. [...]

112 *Říkám, že poslední svátky nebyly příliš veselé, jelikož na náměstí nebyly vánoční stánky*

113 No, holt to višlo docela blbje. [...] No, bili sme asi dvakrát s holkama, ale [...]

114 ***Bavíme se o vánočních dárcích***

115 Jo, to já sem manijak, já nakupuju celej rok. Akorát pak to dicki někam zašantročim
116 a najdu to aš třeba na další Vánoce nebo po Vánocích. [...]

117 ***Bavíme se o zvycích na Nový rok***

118 Na Novej rok vim, že máme k objedu čočku, abi bilo dost peňes. Nesmí se žádná drúbeš.
119 [...] Mislím, že se nemá vješet prádlo, ale že bich vjed'ela proč, tag to teda nevím.
120 Netušim vůbec. [...] No, minulej rok se nám stal právje takovej prúser. Mára, ten čočku
121 jako nějak ekstra nemusí, ale dal si jí teda. Ale pak si neuvjedomil, že se teda má jíst
122 jenom ta čočka, že jako žádná ta drúbeš, a večer si upek kuře, tagže to jakobi porušil, no.
123 Tak uvidíme, no, jak to bude tendle rok s peňezma. [...]

124 ***Přecházíme k tématu Velikonoc***

125 Tak mi se tam hodně držíme ťech dnů. Jak je ta škaredá středa, že se teda nesmíš mračit.
126 Zelenej čtvrtek, jíst něco zeleního. Pak teda nejčast'ejc ve čtvrtek pečeme mazance
127 a beránki. No, a připravujeme se na pomlásku, která teda je v pondělí, na Velikonoční
128 pondělí. No, pátek teda zase nejíme maso, tagže je to taková chučí ten objed. Ale tak dá
129 se to jako vidržet, furt se to přece nedá jíst. [...] Jo, barvíme vajíčka. A pak je teda dáváme
130 koledníkům, diš si přídou vikoledovat.

131 ***Ptám se, zda přichází hodně koledníků***

132 Jako jo, diš vijde počasí a neňi liják, tak jako přídou vždicki, no. [...]

133 ***Velikonoční pečení***

134 Nejčast'ejji peče mamka, ale jako něgdi se k tomu nachomejtnu a peču třeba s ní a d'elam
135 velikonoční perníčki. Ted'ka sem d'elala i velikonoční lineckí. Taková klasika jako
136 na Vánoce, no.

137 ***Bavíme se o tradičních akcích na vesnici***

138 Tak mi máme chalupu v Sedle, tagže dojíždíme tam, chodíme jakobi na posvícení, kteří
139 teda se slaví každej rok něgdi říjen, listopat [...] V listopadu, je to vlasně Svatomart'inskí
140 posvícení, tagže v listopadu. No, a na to vječinou pečeme hňetínki. No, a tam je takovej
141 menčí sál, tam se tancuje, hraje dechofka. Taková vesňická akce, no.

142 ***Bavíme se o houbaření***

143 No, popravdě mě to jako moc nebaví chodit na houbi. Jako párkrát za léto du, ale já
144 mam vječinou taková štěstí, že já nikdy nic nenajdu. Tag možná proto mě to jako nebaví,
145 no. Dibich něco našla, tag bi mě to možná začlo bavit. [...] No, jakobi chodíme spíš
146 na jedno místo, ale vječinou jako fšichni něco najdou, jenom já to prostě přehlížim nebo
147 já nevim. To nevidím nějak. [...]

148 ***Ptám se, jak nazývá stupadlo u jízdního kola***

149 Šlapački. [...]

150 ***Bavíme se o tom, co se změnilo v Boršově nad Vltavou***

151 No, tak já myslím, že se jako hodně rozrost. [...] Diš sme bili malí, tak vim, že fungovala
152 Brejžkovic hospoda. Teť už myslím, že nefunguje.

153 **Příloha č. 3**

154 **Přepis 1. nahrávky střední generace**

155 ***Vánoce***

156 A: Mi sme dicki pekli hodně cukroví a potom na Štědrej den sme dicki ozdobili
157 stromeček s taťkou, pak sem s tátou jela na bješki diš bil sních a mamka tam meziřim
158 něco asi vařila a nachistala si dárki. Diš sme se vrátili, tak sme se koukali na pohátki
159 a pak sme obalovali večer. Bil kapr, bramborovej salát a pak sme rozbalovali dárki a po
160 dárkách sme se dřivali na telku. Žádní tradice moc velké nebili, akorát jednou sem si
161 vinuřila, že sem chtěla roskrajovat jablíčko, no, a pak tam místo hvězdičky bili nějakí
162 vihňilí zrníčka, tak už sem to víckrát rači nechtěla a nigdo jinej taki ne. [...] No,
163 s holkama dodržujem. [...] To sme dřelali vod jakživa.

164 B: Sme ještě dřif nejedli celej den nič, abisme viděli zlatí prasátko. [...] To sem vidřzel
165 tak možná jednou f životě.

166 A: Pak sme taki jeden čas nechávali jeden talíř navíc prostřenej, dibi jako přišel nějakej
167 poutník. Nepřišel teda nikdy nigdo.

168 ***Zvyky na Nový rok***

169 A: A nesmí se jíst nic co lítá, žádná drúbeš, abi nám neulítlo štěstí a neuplavalo taki,
170 tagže aňi riba. Tagže vepřoví. Uzení s čočkou prostě. [...] A ještě se peče ten, **ne, kuba**
171 se tomu říká.

172 B: To se dělá na Št'edrej den, ne?

173 A: To sme pekli dicki diš sme bidleli eš'ě tam. Tak s mamkou sme pekli.

174 B: Houbi s kroupama.

175 A: To dělá naše mamka, no. Něgdo jinej to nechce jíst. Ti to třeba jíš ale, žejo. [...] Michal
176 to taki dicki jed. [...]

177 ***Bavíme se o tom, zda dodržují, že se na Nový rok nemá věšet prádlo***

178 A: No a já právě nevím, jestli je to jako vo Vánocích, po Novim roce, nebo je to
179 na Velikonoce. A diš to nevím, tag to rači dodržuju pokaždí. A to mamka dicki, hadr aňi
180 nesmňel nigde viset. Všechno muselo bejt sundaní. A na Velikonoce se nesmňelo hrobat
181 do zemňe, žejo. [...]

182 ***Cukroví***

183 A: No, mňeli to bejt vořechi, ale máme jiní formički, tag sou s toho košíčki. No, a pak
184 budeme dělat čertovi tičinki, pak budem dělat eš'ě marokánki a jako každej rok děláme
185 vanilkoví rohlíčki a ve finále je pak jako něgdo moc nechce. Tak jako nevím jestli je
186 udělám letos, ale přide mi, že to nějak k těm Vánocum patří.

187 ***Ptám se, zda večerí kapra***

188 A: Aš na Janičku, no. Ta má ráda lososa obaleního.

189 B: Táta eš'ě dělá kapra v rosolu.

190 A: Na modro.

191 B: No, to nejňi na modro.

192 A: To neňi na modro? Tvůj táta říkal, že tomu tag říká strejda.

193 B: Uvaříš kapra vlasňe ve vodě a nakrájíš kořenovou zeleňinu a ořechi. Ti vaření kouski
194 se daj do mísi a zalejou se tím vívarem a vono to stuhne jako rosol. Moc víborní jako.

195 A: Ta zeleňina s těma vořechama mi taki moc chutná.

196 B: Vlasne se to jenom vosolí.

197 A: Ale d'eda, ten s toho má takovou tradici, že si to večer dá vychladnout a v noci už se
198 vzbudí vo púlnoci a sní celou tu mísu. Ale to je jako mísa fakt. [...] A pjetadvacátího
199 prosince maj narozeňini jak Pepovo táta, tak moje mamka. [...]

200 *O životě Boršově*

201 B: Bidlim tu vod dvou let. [...] Je tadi jiní, třeba tihle baráki všichni. Tadi nič prostě
202 nebilo. Tadi bili jenom pole a tadi u řeki bili pastvini a třešňová alej. Tadi, co je kemp
203 vlasne, dolu, kolem řeki aš ke kostelu, tam bila kolem **tí třešňoví ulice**, tam bila třešňová
204 alej a pásli se tam jalovice. Sme tam sáňkovali, no, a jezďili sme tam na ližích dolu taghle
205 k řece z kopce jako d'et'i.

206 *Škola v Boršově*

207 B: Jenom do první třídi. Vona tenkrát tamta škola bila nějaká vihořelá, tak se opravovala.
208 Tak nás strčili tadi do první třídi a ti ostatní třeba do sokolovni nebo na obecní úřad, jo,
209 protože opravovali tamtu starou školu, tagže já sem sem choďil do první a pak do druhé
210 sem choďil zase tam, diš bila opravená. Todle bila nějaká fara dříf. [...]

211 A: Ale von je tadi život úplně jinej, než bil dříf.

212 *Zámeček a rybníček v Boršově*

213 B: Dříf tam bili biti, vlasne tam bidleli normálně lid'i, a pak se to po revoluci začalo
214 prodávat. A diš to začalo chátrat a chátrat a ti lid'i se vocat' museli visťehovat. A pak to
215 bilo vopušťení vlasne. A pak se to zase prodalo někomu.

216 A: I ten ribníček, ne, diš bila Eliška malá, tak ste tam choďili bruslit. [...]

217 B: Já znam z viprávjeňi, že se tam choďilo i koupat, do toho ribníčka.

218 A: A k jezu se taki choďilo koupat, to říkala Eliški babička. A říkala, že tam i bruslili.

219 [...]

220 B: To já sem bruslit taki pod mostem ješťe jako malej s klukama. Tam bil ješťe ten jes,
221 tagže to bila taková stojací voda. [...]

222 A: Vona to právje říkala, že tam bil jes a že se tam dalo koupat i bruslit.

223 **Přepis 2. nahrávky střední generace**

224 ***O Vánocích***

225 Koupili sme vánoční stromeček v přetst'ihu a mňeli sme ho na balkoně f kiblíku s vodou.
226 Vánoční stromeček sme zdobili na Št'edrej den dopoledne. Táta ho dal do stojanu a se
227 sestrou sme ho zdobili. [...] Cukroví pekla mamka a pekla taková bježní, lineckí, rohlíčky
228 vanilkoví, vosí hňízda se d'elali, pracni, no. [...] K večeri sme mňeli ribí políčku a kapra,
229 toho votpoledne pripravoval táta toho kapra. A večeri vařila mamka. [...] Jeden svátek
230 sme choďili k babičce, no. Dříf sme choďili i na Št'edrej večer, rozdali sme si dárki doma
231 sami a potom sme choďili k babičce.

232 ***Zvyky***

233 Jo, to sme dodržovali. U stromečku sme spívali vánoční koledí. Přet Št'edrovečerní večeri
234 sme si roskrajovali japko a vješeli sme třeba na lustr pomeranč napíchanej hřebíčkem.
235 Jmelí sme taki mňeli. Olovo sme jednou lili, ale protože s toho vznikli ňejakí taková
236 patvari, tak sme s toho nebili moudří, tak už sme to ned'elali.

237 ***Silvestr***

238 Silvestra sme ňegdi trávili všichňí št'írí, to znamená sestra, já a rod'iče. Taki ňegdi bilo,
239 že rod'iče na Silvestra šli na plesi.

240 ***Nový rok***

241 Na Novej rok sme pravidelňe mňeli čočku a uzení maso. To vařil táta, to bila práce tátovo,
242 to vařeňí na Novej rok, protože mamka otpočívala. [...] Žádní prádlo nesmňelo viset.

243 ***Zvyk na Št'edřý den***

244 Ano, to sem zapomňel zmíňit, že se nesmňelo rosvicovat. Museli sme aš ňegdo u sousedú
245 rosvítí, potom sme rosvicovali mi. [...]

246 ***Velikonoce***

247 Tak Velikonoce začínaji popeleční středou a končí v pond'elí. Jelikoš dříf se choďilo
248 do práce aš do pátku, f pátek nebil státní svátek, tagže vlasňe Velikonoce jako taková
249 začínali f sobotu a bili do pond'elka, do Velikonočňího pond'elí. No, tak se pekli beránki,
250 pekli se mazance, barvili sme vajíčka, pletli sme si pomláški a s kamarádama sme choďili
251 vimrskat holki a dostali sme za to vajčka. [...]

252 ***Opět se bavíme o přípravě kapra o Vánocích***

253 Kapra sme kupovali den predem, plaval ve vaňe přes noc, abi se pjekně vičistiťil, jak se
254 říkalo, no, a na Šťedrej den táta ho pripravoval, vzal ho do garáže na ponk [...].

255 *Houbaření*

256 Chod'im ráť na houbi, chod'im na chat'e. Zbíráme všichni jedlí. Hřípki, praví, křemenáče,
257 pak takoví ti s tou hňedou hlavou, jak se menujou, suchohřibi, kozáki tam rostou. Liški
258 máme rád'i. [...] Ďeláme hodňe smažeňici, šunkafleki s houbama, houbovou vomáčku
259 pravou, bramboračku.

260 *Tradiční událost*

261 Spomínám, že sme každej rok chod'ili s kamarádama na pálení čarodejňic. Chod'ili sme
262 pravidelňe jako klucí. Jednou si spomínám, že sem mňel ňejakí zraňení, to mňe tenkrát
263 moc mrzelo, protože to bilo zajímaví a já sem nemoch jít, protože sem mňel ten úras.

264 *Prázdniny v dětství*

265 Prázňini v d'ectví, no, tak jezd'ivali sme z rod'ičema na dovolení, bili sme asi třikrát na
266 Slovensku, jednou sme bili dokonce u moře v Rumunsku, ale jinak jako vječinu prázňin
267 sme trávilí doma ze sestrou a s kamarádama. Často sme se chod'ili koupat na blískej ribňík
268 nebo do řeki na Boršovje. [...] Co ešť'e sme mohli d'elat. [...]

269 *Další tradiční událost*

270 Jezd'ivali sme, diš bili borúfki, tag sme jezd'ivali do Borovan na borúfkobraňí. Tam se
271 vařili borúfkoví knedlíki a víbornej borúfkovej koláč z drobenkou. F tej dobje sem
272 takovídle slatkí vjeci mňel fakt ráť. Pamatuju si, že sme vždicki museli vest ten koláč
273 i teť'e a sestřeňici. Ta ho mňela taki ráda.

274 **Příloha č. 4**

275 **Přepis 1. nahrávky nejstarší generace**

276 *Respondentka vzpomíná na Šťedrý den*

277 Diš sem bila jako holka, tag táta bil voják, tag sme je slavili dicki jinak. Nemňeli sme
278 Šťedrej den na Šťedrej den, ale den předem nebo dva dňi potom. Ďelali sme si dicki
279 salonki. Víte, co sou to salonki? Nó, to sou právje d'eda kupoval, vono se to menuje italská
280 smňes, takoví bomboni, to se kupuje ješť'e i neska. Mjel takovou zvlášňi skleňenou jako
281 vázičku a tam je dicki mňel. Diš sme tam chod'ili, tak sme je kradli. Ďelali sme ti salonki.

282 To se koupí takoví papírki, kteří sou tadidle rošťepení, do toho to zabalíš a na tom máš
283 eště takoví ti lesklí, červení, modří, bílí [...] No, a to sme d'elali takoví prouški a takle
284 jako zabalili, víš. Do toho sme zašťourali a zavjesili. [...] No, a to je přesně vono. Jak
285 mam ještě po těch rod'ících. Tejd'ka už to teda nemam. Tak sem to tam mjela a d'ecka
286 na to chod'ili. [...] No, vaječňák sme mívali taki a eště grijotku. [...]

287 *Povídáme si o zvycích*

288 No, tak to vječinou jako dodržujeme, ti stromki d'eláme pořát, žejo. Akorát tet'kon už
289 kupujeme ti bombonki. [...]

290 *Povídáme si o cukroví*

291 Sme píkávali, normálně já taki, ale tet'kon ho d'elá Eliška s vnučkou. Tak já dicki ud'elam
292 jenom lineckí, mislim. Ale už jako takle nepeču, no. Ale normálně diš bili d'ecka
293 a vnoučata tak sme pekli, patnáct dvacet cukroví normálně. Vánočku sem taki d'elávala,
294 to m'ne dalo práce, neš sem ti štiri nohi dicki zamotala. Tet'kon už to jako nepeču, protože
295 to pečou mladí. [...] Jako já se stejně do toho moc jako nějak nehrnu, jo. Já sem se toho
296 napekla tolik, že prost'e tet'ko diš to něgdo řekne, že to něgdo ud'elá, no, tag to prost'e
297 d'elat nebudu. Mi sme d'elali, každej týden sme pekli normálně. Ale tak, abi človjek
298 netloust, žejo. [...]

299 *Přecházíme k tématu jídla*

300 Kapra máme vždicki teda. To d'elam polífkku a kapra. Děda d'elá bramborovej salát. [...]
301 Kapri sme m'neli dicki ve va'ne, ti sme tam hoňili. Sme bili tři d'eťi a brácha bil o pjet let
302 mlačí a Švíca vo dva. [...]

303 *Respondentka vzpomíná na zvyky u babičky v Brně*

304 Mi sme d'elali, ještě diš bila v Brně babička tak sme d'elali to olovo. Babička Markvartú
305 hrála karti a vikládala je, vona bila taková jako vjedma spíš. Tak ta d'elala samí takovídle.
306 Tak to olovo sme d'elali, pak diš sme d'elali vořechi, tak sme si tam dávali ti svíčky
307 a plavali a foukali, abisme se přethoňili. Jo, takovíhle zviki sme d'elali. [...] Máš bejt
308 u stolu dicki lichej počet. [...] Jak na Noví rok, tak po celí rok. Tagže ned'elam nic co
309 bich m'nela d'elat celej rok. Máš navařino a napečino. [...]

310 *Bavíme se o Velikonocích*

311 Barvíme vajíčka pořát. Taki se chistam na ně. Teťkon já je d'elam spíš s cibule, protože
312 teť si jako nic nigde nekoupíš. Tagže to d'elam vječinou dicki s cibule. [...] Bili rúzní štiri
313 barvi, ne, modrá, zelená, červená, žlutá. [...] No, voni tadi vlasně chod'í tidleti koledníci,
314 tag musíš mít vajíčka. Chlapi se dicki zastaví a dávaji si do šňupáčku. To kúli nim, no. Já
315 si eš'ťe kupuju, mam je támhle na okně. Takoví ti ozdobi krásní, rúzně sou třeba
316 poháčkovaní. Ti kraslice takoví. [...] Na Zelenej štvrtek chod'íme na kopřivi. Medvjed'í
317 česnek diš se najde. Tag do nád'ifki a sekaní. Tag takoví tidleti vjeci se dodržujou, no.
318 [...]

319 *Vzpomínání na babičku*

320 Diš oňi bidleli v jední mísnoš'í tadi, mňeli tam všechno, žejo. Mňeli tam kuřátka, to si
321 eš'ťe já pamatuju, že d'eda topil, to uš si nebudete asi pamatovat, bili ti piliňáki. To bili
322 jako takoví kamna kulatí a tam si ti pilini, víš jak vipadaj pilini, no, tak uprostřet si musela
323 mít takovej jako klacek, abi to tahlo, diš se to zapálí. A kolem toho si š'ťouchala nějakím
324 klad'ivem ti pilini. Aš to bilo prost'ě plní, tak se to zapálilo a ti piliňáki prost'ě hořeli. Oni
325 hořeli celou noc. No, babička mňela tam ti kuřátka, pot t'ema rourama. Mňela tam
326 fšecho. Kuřátka, housátka. [...] Nejlepčí bilo diš je krmila. Strkala jim to do krku.
327 Souset to taki d'elal. Tadi sme mňeli hnuj, žejo, takle se chod'ilo. Tam bila kráva, prase
328 a koza. Se chod'ilo takle tadi skrz, jo. Tadi mňeli hnuj, támle bil záchot. Tam sme chod'ili
329 normálne v zimně. A tadi sme chod'ili normálne do studně pro vodu. To si taki pamatuju,
330 že diš sme si přistavjeli ten vršek, tak tadi chod'ili pro vodu ven a na záchot tam. Vistrčit
331 v zimně prdel, no, jako nevim. Samozřejmně to bila jako stodola, víš, tam d'eda mňel
332 králíki. S d'etma sme si tadi hráli, prolezjali nahoru na púdu. [...]

333 *Houbaření*

334 Jó, tadi dříf to bívalo, že sme chod'ili tadi do Mňichovce. Tam to bilo fajn. Nebo tadi takle
335 zádem. Ale teť tadi nic neroste. Jak tam uđelali tu cestu, tag je tam bordel. Mi je dicki
336 nasušíme, abisme mňeli aspoň na ti Vánoce. Na tu houbofku a tak. [...] Liški, holubjenki,
337 červení, zelení, klouski, no, a pak tadi bili tidleti, jak se to menuje, takoví heskí červení
338 hlavički, kozári, kováře, no, tak samozřejmně hřibi, tak diš sme našli satani, tak to sme si
339 museli dicki ochutnat, jesli je to hořkí. A potom takle na potzim, to sbírám čirúfki. Takoví
340 ti fijaloví. To sou potzimní houbi. Pak sem nakládala, jak voňi se menujou, voňi sou
341 takoví stupovití, vipadaj jak kamen. Polífka je s toho víborná, guláš je s toho víbornej.
342 Teť si čoveče nespomenu. [...]

343 *Jihočeská kuchyně*

344 No, jako, já ťi nevim, mi sme dicki dost takoví jako lechčí jídla. A babička Zavoralú, já
345 ťi nevim, no. Voňi hlavne d'elali takoví ti jednoduchí. Bramboráki vlasne, tu cmundu.
346 Bramborački. No, protože tadi bilo vlasne hodne ťech hup. Babička taki f tom Brne jako
347 vařila to knedlo vepřo zelo. [...] A svičková. No, bila tadi cukrová řepa, tak se tadi d'elali
348 řepánki. Ti sem si taki jednou d'elala, ale teř uš tu jako řepa nejñi vid'et, vúbec to tu
349 nepjestujeme. Tak ti bili taki dobrí. Řepa se nastrouhala. Diš sme bili na tí Moravje, tag
350 sme je tam vid'eli, tak sem si vzala tu řepu a ud'elala. [...]

351 *Ptám se, jak nazývá stupadlo u jízdního kola*

352 Nojo, jak se tomu vono říká, šlapadlo, no, šlapačka.

353 **Přepis 2. nahrávky nejstarší generace**

354 *Velikonoce*

355 Na Velikonoce sme pekli beránka, bochánki, vajíčka sme barvili. Barvili sme je vječinou
356 v cibulce, ti bili krásní. A dávali sme na to opt'iski. [...] Na Zelenej štvrtek sme vječinou
357 d'elali špenát. Na Velikonoční pond'elí sme si dicki museli vzít ñeco novího na sebe, třeba
358 svetřík nám maminka koupila. Šli sme na Dobrou Vodu, gde bila pouť. Velká pouť. Tam
359 sme vječinou choďili na kolotoč, kupovali sme si vatu cukrovou, pak párki tam bili,
360 tureckí met. [...] Sme se scházeli celá roďina, brácha přijel z roďinou, já sem mñela taki
361 roďinu, tak sme taki a bilo nás plno u stolú. Vařila moje maminka a vařili sme vječinou
362 buť husu, kachnu nebo králíka s vepřovím. K tomu knedlík a zelí. Po objeďe sme si dali
363 flašťičku vína a ñejakí dort'ík a povídali. [...] Jezďila sem k mojí babičce a tam sme se
364 sešli celá parta. Sem tam jezďila vždicki na prážñini, tag sem tam mjela hodne kamarádú
365 a kamarádek a choďili sme. Sešli sme se u hospodi pot ťím kařtanem a choďili sme
366 řechtát. Mñeli sme takovej velkej kořík dohromadi a potom diš sme to fšechno obešli,
367 všichni staveñí, tag sme šli spátki pot ten kařtan, tam sme se rozďelili. Klucí šli
368 do hospodi, koupili si pivo a nám d'efčatúm koupili limonádi. [...] Na Velikonoce sme
369 d'elali jařní úklit. Vipíглоvali sme celí barák. [...] Jezďili sme k babičce mojí a tam
370 babička dicki upekla husu, ud'elala knedlíki. Napekla koláče, vdolki a koblihi jeřťe. Taki
371 jeřťe d'elala vaječní koňak, ten nám řeďila mlékem a dostali sme kaďdej štamprli.

372 *Jihočeské pokrmy*

373 No, z jihočeského sme dělali knedlíky s žahourem, zelňáky jihočeskí a cmundu.

374 *Vánoce*

375 Na Vánoce sme jezdili k babičce do Mojního. Babička pekla vánočku, vařila vječinou
376 husu nebo kachnu. [...] Na Štědrej den sme mňeli ribí řízek se salátem a dělali sme
377 koblíški. [...] Cukroví si pečou celej život sama a dělám ho hodně, celou kopici. Vječinou
378 dělám vanilkoví rohlíčki, išelskí dortíčki, lineckí koláčki, vosí hňízdečka. [...] No,
379 na Štědrej den sme drželi púst, to sme nejedli. Přes den sme jedli až votpoledne ti smažení
380 šišťički to bili a zalití sirupem a pocukrovaní. [...] Sme zdobili stromeček aš votpoledne,
381 to bila bráchovo práce, ten stromeček ozdobil. Při večeri sme dáváli pot talíř šupinku
382 s kapra, abi to přineslo peňíze po celí rok. A pak sme taki mňeli ve váze jmelí.

383 *Silvestr*

384 Na Silvestra sme vječinou bili doma, pozvali sme kamarádi, Bilichú. A vječinou sme
385 udělali chlebički, jo, jednohupki, koupili sme lahef vína. Chlapci hráli na harmoniku,
386 na kitaru a na bubínki.

387 *Nový rok*

388 Na Noví rok sme dělali uzení, knedlík, zelí. Dali sme si flašťičku ještě vína, sme to
389 oslavili, sešla se celá rodina. Zase bratr babički. [...] Nesmí se vješet hlavně prádlo.
390 Tejdka na Silvestra už ňikam moc nechodíme, pusťíme si televizi a pijem flašku vínečka.

391 *Houbaření*

392 No, já zrovna houbi moc ráda nesbíram, ale chodim do lesa, aňi je moc nemam ráda, ale
393 muj manžel ten je má rát. Vječinou z nich děláme kulajdu, bramboračku, kubu, říski taki
394 se pečou. [...]

395 *Prázdniny v dětství*

396 O prázňinách sem mňela sestřeňici v Hrdějčích, jezdila sem tam za ňí, sme se hodně
397 scházeli. Pak sem jezdila do pijonírského tábora a tam sme se koupali, chodili sme do
398 lesa, vařili sme si sami. Sem jezdila vječinou na těch štrnáct dní aš tři neděle. [...] Taki
399 sem chodila na brigádu. To bilo vždicki začátek července sme jezdili s mojim otcem,
400 bráchou, sme jezdili do lesa hnet ve štíři hodini, abi nebilo horko, že za mojeho mládří
401 bili strašňi teploti a tam sme nazbírali jahodi a pak sme jeli do hospodi, tam se kíbl jahot
402 prodal a táta nám za to koupil limonádu, vječinou bila červená nebo žlutá, a tatrunku.

403 ***Ptám se, zda respondentka myslí zmíněnými jahodami borůvky***

404 Jojo, to myslím.

405 ***Co budete dělat v létě?***

406 No, v létě budeme na zahradě. [...] Pak tak ještě opravujeme kolnu, v loňském roce jsme dělali

407 střechu a letos budeme dělat fasádu.